

የታሪካዊ ሥነ-መለኮት መግቢያ

የታሪካዊ ሥነ-መለኮት ፍቺ

ታሪካዊ ሥነ-መለኮት በዘመናት መካከል ያለው ክርስቲያናዊ ነገረ መለኮት የተገለጠበት ነው። ይህ የክርስትና ሥነ-መለኮት የዳበረበት፣ ያደገበት፣ በውስጡም የተከሰቱ ለውጦች የሚታወቁበት መንገድ ነው። ታሪካዊ ሥነ-መለኮት እንደ አስተምህሮ እግዚአብሔር፣ አስተምህሮ መንፈስ ቅዱስ፣ አስተምህሮ ክርስቶስ፣ አስተምህሮ ደኅንነትና አስተምህሮ ቤተ ክርስቲያን የመሳሰሉትን አበይት አስተምህሮዎች አመሠራረት፣ አዘገጃጀትና አስተዳደጋቸውን ይመረምራል።

የታሪካዊ ሥነ-መለኮት ዓላማ

የታሪካዊ ሥነ-መለኮት ዓላማ፣ የቤተ ክርስቲያንን ቀኖናዎች ታሪካዊ ጅማራ መግለጥ፣ እንዲሁም ቀኖናዎቹ ያስከተሉትን ለውጦችና እድገቶች መፈተሽ ነው። ታሪካዊ ሥነ-መለኮት በአስተምህሮዎች ምሥረታ ውስጥ ያለውን የእድገትና የለውጥ ክፉና ደግ ጎን ለማየት ጥረት ያደርጋል። የቤተ ክርስቲያን አቅጣጫ በሥነ-መለኮት አቅጣጫ ላይ ተጽእኖ ማድረግ እውነት ነው። “ዘመነ-ሊቃውንት” [Scholasticism] (11-14ኛ ምዕተ ዓመት)* ለአመንክዮ በሰጠው ትኩረት ሳቢያ፣ ሥነ-መለኮት ከእግዚአብሔር ሉዓላዊነት እንዲያፈነግጥ ተጽእኖ ሆኖበታል። በአንጻሩ ደግሞ ወደ ቅዱሳት መጻሕፍት ሉዓላዊነት ያደላው “ዘመነ-ተሐድሶ” [“Reformation”] (16ኛ ምዕተ ዓመት)፣ ሥነ-መለኮትን በጸጋ ላይ አጽንኦት ወደ መስጠቱ አቅጣጫ መልሶታል። የ“ዘመነ-አብርሃት” [“Enlightenment”]** ፍልስፍና ግን ሥነ-መለኮት ወደ ፀረ-ሉዓላዊነት (ማለት ከተፈጥሮ የሚልቅ ነገር የለም) ወደሚለው አመለካከት እንዲያደላ አድርጎታል።

ታሪካዊ ሥነ-መለኮት በዘመናት መካከል የሆነውን የሥነ-መለኮት እንቅስቃሴ ያስረዳል፣ ይገልጣል። ከዚህ በመነሣት አስተምህሮዎች እንዴት እንደበቀሉና እንዳቆጠቁ፣ እንዲሁም አንዳንድ ጊዜ ከቅዱሳት መጻሕፍት እንዴት እንዳፈነገጡ ማወቁ አስፈላጊና ጠቃሚ ነው።

* በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

** በአውሮፓ ታሪክ ውስጥ 18ኛ ምዕተ ዓመት “ዘመነ-አብርሃት” [Age of Enlightenment] በመባል ይታወቃል።

የታሪካዊ ሥነ-መለኮት ክፍሎች

በታሪካዊ ሥነ መለኮት እድገት ውስጥ አራት አበይት ክፍሎች ይታወቃሉ፡- (1) ጥንታዊ ሥነ-መለኮት (ከመጀመሪያው ክፍለ ዘመን-590 ዓ.ም. የነበረው)፤ (2) የመካከለኛው ዘመን ሥነ-መለኮት (590-1517 ዓ.ም.)፤ (3) የዘመነ-ተሐድሶ ሥነ-መለኮት (1517-1750 ዓ.ም.)፤ (4) ዘመናዊ ሥነ-መለኮት (ከ1750 ዓ.ም. እስከ አሁን ያለው)።

የታሪካዊ ሥነ-መለኮት እድገት

ሥነ-መለኮት በጥንታዊቱ ቤተ ክርስቲያን

በክርስቶስ ምድራዊ ሕይወት የተፈጸሙ ሁኔታዎችን ያወቁና ለሐዋርያት ዘመን ቅርብ የነበሩ ሐዋርያት አባቶች የተዉልን ጽሑፎች ታላቅ ቁምነገርን የያዙ ናቸው። እንደ ትምህርተ ሥላሴ፣ የክርስቶስ መለኮትነትና ዘላለማዊነት፣ እንዲሁም ደኅንነት ባሉ ጠቃሚ ጉዳዮች ላይ ያተኩራሉ። ዐቃቤ እምነታውን [Apologists] ደግሞ በሁለተኛው ምዕተ ዓመት የተነሡ ሌሎች ቡድኖች ሲሆኑ፣ ተቺዎችን በመቃወምና ለክርስትና በመቆም ስለ ክርስቲያናዊ አስተምህሮዎች ፈላስፎችንና ነገሥታትን ሞግተዋል። ከክርስትና እምነት ማፈንገጥ የተጀመረውም በዚህ ዘመን ነበር። የአይሁድ ሃይማኖት ተከታዮች ከሙሴ ሕግ ጋር ጥብቅ አሉ። ኖስቲካውያን [Gnostics]* የተባሉት ቡድኖች ደግሞ ክርስትናን “ቁስ አካል እርኩስ ሲሆን መንፈስ ጥሩ ነው” ከሚለው ፍልስፍና ጋር ሊያዛምዱት ከጀሉ። ማርቅያን [Marcion]* የተባለ ሰውና ተከታዮቹ በመጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ መካተት ስላለባቸው መጻሕፍት ብዛት የተለያዩ አሳቦችን በማምጣት ጥርጣሬና ውዝግብ አስነሡ። ሞንታኑስ [Montanus]* የተባለ ሰው ተከታዮች ደግሞ አስተምህሮ መንፈስ ቅዱስንና ሥነ-ፍጻሜን በተዛባ ትምህርታቸው በከሉት። በዚህም ሳቢያ ክርስትና ገና ከጅማሬው በመከላከልና በማጥቃት ተግባር ውስጥ ለመግባት ተገዶ ነበር። የቀድሞይቱ ቤተ ክርስቲያን በማርቅያን ክፉ ትምህርት ሳቢያ ሃያ ሰባቱን የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት የጸና ካኖን ** ለማዘጋጀት ተገደደች።

* በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

** “ካኖን” የሚለው ቃል የሚያመለክተው የጥንት አብያተ ክርስቲያን የእምነታቸው መመሪያና መተዳደሪያ እንዲሆኑባቸው የተቀበሏቸውን የመጻሕፍት ስብስብ ነው። ቃሉ ተመሳሳይ ከሆነ የግሪክ ቃል የተገኘ ሲሆን፣ ትርጉሙም “የሚለካ” ወይም “መለኪያ” ማለት ሊሆን ይችላል። (ማብራሪያው በሚቀጥለው ገጽ ይቀጥላል።)

አስተምህሮ-ሥላሴም አርዮስ [Arius]* ከተባለ ሰው ተግዳሮት ገጠመው። ይህ ሰው አትናቴዎስ [Athanasius] ከተባለ ሰው ጋር ያደረገው ያላቋረጠ ሙግት የክርስቲያኑን ጎራ አጥለቅልቆት ነበር። የኒቅያው [Nicea] ጉባኤ በ325 ዓ.ም. ታሪካዊውን አስተምህሮ-ሥላሴ አጸደቀ። በዚህም መሠረት ክርስቶስ ከአብ ጋር የባሕርይ እኩልነት ያለው መሆኑ ግንዛቤ አገኘ።

ቤተ ክርስቲያን በአራተኛውና በአምስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን በክርስቶስ ጣምራ ባሕርያት መካከል ያለውን ግንኙነት አስመልክቶ ብዙ ስትታገል ቆይታለች። በዚሁ ትግል መሠረት ትክክለኛ የሆነውና ስሕተተኛ የሆነው አመለካከት መጀመሪያ በ325 ዓ.ም. በኒቅያ፣ በኋላም በ451 ዓ.ም. በኬልቂዶን [Chalcedon] ተገልጧል።

ሰው ከውርስ ኃጢአት ነፃ ስለሆነ መልካም የሆነውን የመምረጥ ችሎታ አለው፤ በሚለውና ፔላጊዩስ [Pelagius]* የተባለ ሰው ከሚያቀነቅነው ትምህርት የተነሣ ከአውግስጢኖስ [Augustine] ጋር የተፈጠረው ግጭት ተባባሰ። አውግስጢኖስ፤ ሰው በኃጢአቱ ሳቢያ ሙሉ በሙሉ ከወደቀበት ሁኔታ ለመነሣት፤ የእግዚአብሔር ፀጋ ያስፈልገዋል የሚልና የጸጋ ትምህርት ደጋፊ የሆነ ታላቅ ሰው ነበር። ይሁን እንጂ መለስ አድርጎ ደግሞ ከደኅንነት በፊት ለተፈፀሙ ኃጢአቶች ማስወገጃ ጥምቀት አስፈላጊ ነው በማለት አስተማረ። በዚሁ መሠረት በጥምቀት የሚገኝ ደኅንነትና የሕጻናት ጥምቀት የቤተ ክርስቲያን ትምህርት ሆኑ።

* በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

በሃይማኖት አካባቢዎች “ካኖን” በእስትንፋሱ-እግዚአብሔር ተጽፈዋል የሚባሉትንና በዚህም ምክንያት በመንፈሳዊነት ረገድ በጣም ዋጋ ያላቸውን መጻሕፍት ያመለክታል። ስለዚህም ነው ከሌሎች በርካታ የክርስቲያናዊ ጽሑፎች የተለዩት። የካኖን ሂደት የተጀመረው በ95 ዓ.ም. ገደማ ከመጨረሻው ደቀ መዝሙር (ክዮሐንስ) ሞት በኋላ ሲሆን፤ ለብዙ ዓመታትም ቀጥሏል።

የአዲስ ኪዳን ካኖን ውሳኔ በቤተ ክርስቲያን ጉባኤ የተደረገ ሳይሆን፤ የክርስቲያኖች የጋራ ስምምነት ውጤት ነው። በጣም የቆየው የካኖን ዝርዝር የእስክንድርያው ጳጳስ የሆነው አትናቴዎስ በ387 ዓ.ም. በጻፈው ደብዳቤ ላይ ይገኛል። በደብዳቤው፤ በአሁኑ አዲስ ኪዳን ውስጥ የሚገኙትን 27 መጻሕፍት ዘርዝሯል። የካርታጎው ጉባኤ በ397 ዓ.ም. በጉዳዩ ላይ ሳይነጋገር የአትናቴዎስን ዝርዝር አጽድቋል።

በአሁኑ ጊዜ “ቅዱሳት መጻሕፍት” ብለን የምንጠራው ካኖን የተጀመረው በአይሁዳውያን ሲሆን አሁን “ብሉይ ኪዳን” ብለን የምንጠራውን 39 መጻሕፍት ያቀፈ ነው። ዛሬ የካቶሊክ ካኖን 80 መጻሕፍትን (በ1545 በትሬንት ጉባኤ የታከሉትን 14 መጻሕፍት ጨምሮ)፤ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ካኖን 81 መጻሕፍትን፤ የፕሮቴስታንትና የግሪክ ኦርቶዶክስ ካኖን 66 መጻሕፍትን ያጠቃልላል።

ሥነ-መለኮት በመካከለኛው ዘመን

መካከለኛው ዘመን የሚባለው የተሐድሶ እንቅስቃሴ የጀመረበትና ከ590-1517 ዓ.ም. የነበረው ጊዜ ነው። ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ከነበረው ብልሹ መንፈሳዊ ሕይወት የተነሣ ከ500-1500 ዓ.ም. የነበረው ጊዜ በአውሮፓ ታሪክ “የጨለማው ዘመን” በመባል ይታወቃል። በማርቲን ሉተር የተመራውን የተሐድሶ እንቅስቃሴ ያቀጣጠለውም ይኸው ችግር ነበር።

የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን አስተምህሮ በአያሌው እያደገ የመጣው በዚሁ በመካከለኛው ዘመን ነው። ትምህርቶቹም እንደሚከተለው በተከታታይ ተነደፉ። በ593 ዓ.ም. የፐርግሞሪ* ትምህርት፣ በ600 ዓ.ም. በቅዱሳን፣ በማርያምና በመላእክት ስም ጸሎት ማድረግ፣ በ709 ዓ.ም. የሮም ጳጳሱን** እግር መሳም፣ በ995 ዓ.ም. የሙታን ቅዱሳንን ታሪክ በቀኖናት ውስጥ መጨመር፣ በ1079 ዓ.ም. የቀሳውስት ምንኩስና (ድንግልና)፣ በ1090 ዓ.ም. በጸሎት ጊዜ በመቁጠሪያ መድገም፣ በ1215 ዓ.ም. ቅዱስ ቁርባን (የጌታ እራት) በሚወሰድበት ጊዜ ኅብስቱና ወይኑ በቀጥታ ወደ ጌታ ሥጋና ደም ይቀየራል [Transubstantiation/ ትራንስብስታንሺዮሽን]*** የሚለው እና ለቁስ ንስሐ የመግባት ትምህርት፣ እንዲሁም በ1439 ዓ.ም. የተነደፉት ሰባቱ የቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ሥርዓቶች ናቸው።

የመካከለኛው ዘመን ቤተ ክርስቲያን ብዙ አከራካሪ ጉዳዮች ገጥመዋታል። የምዕራባዊቱ ቤተ ክርስቲያን አንድ ከንዋኔ የሆነውና በአምልኮ ላይ ሥዕላ ሥዕሎችን የመጠቀሙ ልማድ አወዛጋቢ ሆነ። መንፈስ ቅዱስን የሚልክ አብ ነው? ወይስ አብና ወልድ ሁለቱም? የሚለው ጥያቄም የምሥራቁንና የምዕራቡን አብያተ ክርስቲያን ሁለት ላይ ከፈላቸው። የጌታ እራትንም አስመልክቶ የተነሣው ንትርክ ወይንና ኅብስቱ ወደ ጌታ ሥጋና ደምነት ይቀየራል ወደሚለው ትምህርት አመራ። የሥርየት አስተምህሮን በሚመለከትም አወዛጋቢ አመለካከቶች ብቅ ብለው ነበር።

* “ፐርግሞሪ” [Purgatory] በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ትምህርት መሠረት፣ አማኞች ከምቱ በኋላ ሙሉ ይቅርታ ስላልተደረገለት ኃጢአታቸው የሚሠቃዩበትና መንግሥት ሰማይ ለመግባት የሚጠበቁበት ቦታ ነው።

** በዚህ መጽሐፍ መጀመሪያ ላይ የሚገኘውን የማሳሰቢያ ገጽ ይመልከቱ።

*** በዚህ ጉዳይ ላይ በገጽ 43ና 49 ላይ የሚገኘውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

ይህ ዘመን ሃይማኖትን በአመክንዮታዊ መንገድ ለመከላከል የሚያስችል ሊቃዊ አስተሳሰብ እያደገ የመጣበት ነው። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንን አስተምህሮ ካቋቋሙት መሪዎች አንዱና ዋናው ቶማስ አኩዊናስ [Thomas Aquinas] በዚህ እንቅስቃሴ የታወቀ ምሁር ሆነ።

የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ከአውግስጢኖሳዊው አስተምህሮ እያፈነገጠች በሄደች መጠን፣ ሌሎች አስተምህራዊ አመለካከቶች ማቆጥቆጥ ጀመሩ። በዚህም መሠረት ሰው ለደኅንነቱም ሆነ ለቅድስናው በእግዚአብሔር ሥራ ውስጥ ተሳትፎ ሊያደርግ ሲጥር ይታይ ጀመር። በመሆኑም በሥራ መጽደቅና መቀደስ የሚለው አመለካከት በተለይ ሰባቱን የቤተ ክርስቲያን ሥርዓቶች ከመፈጸም ጋር በመቆራኘት ከፍተኛ ሥፍራ ያዘ። የሮማው ጳጳስ “የክርስቶስ ወኪል” የተባለበትም ይኸው ዘመን ነው። በመሆኑም በሃይማኖታዊና ፖለቲካዊ ጉዳዮች ለጳጳሱ መገዛት መሠረታዊ ጉዳይ ሆነ።

ሥነ-መለኮት በዘመነ-ተሐድሶ [Reformation]

በተሐድሶ ዘመን እንቅስቃሴ በዋነኛነት የሚታዩ ብዙ ሰዎች አሉ። ጥቅምት 31 ቀን 1517 ዓ.ም. (እ.አ.አ) ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያንን በመቃወም በጀርመን አገር ዊትንበርግ በተባለ ሥፍራ ባለች ቤተ ክርስቲያን በራፍ ላይ ማርቲን ሉተር [Martin Luther] የተባለ የቤተ ክርስቲያኒቱ ካህን ዘጠና አምስቱን አንብሮ [theses] በምስማር በመቸንከር የተሐድሶን እንቅስቃሴ ጫረ። ዳግም ልደት በጸጋና በእምነት ላይ የተመሠረተ መሆኑን ነበር ሉተር የተረዳው። ይህ ግንዛቤው ነው በሕይወቱ ሁሉ ያበረታታው። በአማኝ ሕይወት ውስጥ ከፍተኛ ሥልጣን ሊኖረው የሚገባ መጽሐፍ ቅዱስ ወይም የእግዚአብሔር ቃል መሆን እንዳለበት አበክሮ ገልጧል። ይህ ወቅት በተለይ ኤራስመስ የተባለ ሰው ባሳተመው ግሪክኛ እዲስ ኪዳን ሳቢያ ወደ ቅዱሳት መጻሕፍት ጥናት መለስ የተባለበት ነበር።

እንዲሁም መጽሐፍ ቅዱስን በሳይንሳዊ መንገድ በመተርጎም ረገድ የታወቀው፣ ፖለቲከኛ፣ ጸሐፊና የቤተ ክርስቲያን መጋቢ ስዊዘርላንዳዊ የተሐድሶ ሰው ጆን ካልቪን [John Calvin] ብቅ አለ። “የክርስትና ሃይማኖት ድንጋጌዎች” [Institutes of the Christian Religion] የተሰኘውና እጅግ የዳጎሰው መጽሐፉ በፕሮቴስታንት ሥነ-መለኮት ውስጥ ለዓመታት አሻራውን የጣለ ነው። ካልቪን ለእግዚአብሔር ሉዓላዊነት ከፍተኛ አጽንኦት ይሰጣል። በእግዚአብሔር ዘላለማዊ ድንጋጌ ወይም ውሳኔ መሠረት እያንዳንዱ ሁኔታ አስቀድሞ ተመድቧል የሚል እምነትም አለው።

የካልቪንን ሥነ-መለኮታዊ አመለካከት በጠቅላላ ይከተል የነበረና ሸልሪክ ዝዊንግሊ [Ulrich Zwingli] የተባለ ሰው፤ አናባፕቲስት [Anabaptist]* የተሰኘ እንቅስቃሴ አቀንቃኝ ሆኖ በመነሣት የጌታ እራት (ቅዱስ ቁርባን)፤ አገልግሎቱ በተለይ ለመታሰቢያነት ብቻ ነው ለሚለው የተከታዮቹ አመለካከት አስተዋጽኦ አድርጓል። ዝዊንግሊ ቅዱሳት መጻሕፍት ያሉትን ብቻ ከመቀበል አኳያ ከሉተርና ከካልቪን በበለጠ ሁኔታ ተሐድሶን አራምዷል።

በዚህ ጊዜ የሥርየት አስተምህሮ ዋና አወዛጋቢ ጉዳይ ይሆን ጀመር። ሉተርና ካልቪን ሥርየትን አስመልክቶ የክርስቶስን የምትክነት ሞት በአፅንኦት ሲያምኑ፤ የዩኒተሪያኒዝም** መንገድ ጠራጊ የሆነው የፋውስተስ ሱስንዮስ [Faustus Socinus]** ግን ተቃወመ። እንደ ሁጎ ግሮቲየስ [Hugo Grotius] እምነት፤ ክርስቶስ በመስቀል ላይ ተሰቃይቶ የሞተው ስለ እኛ ኃጢአት አይደለም። ነገር ግን ሞቱ በግልጥ የሚያመለክተው የኃጢአትን አስከፊ ውጤት፤ እንዲሁም ሰው በኃጢአቱ ሳቢያ ሊደርስበት ይገባው የነበረውን ሥቃይና ቅጣት ነው። የጀኮበስ አርሜኒየስ [Jacobus Arminius] ሥነ-መለኮትም በክርስቶስ ስለ እኛ በምትክ መሞት የሚገኘውን ሥርየት ተቃወመ።

በተሐድሶ ዘመን የጌታ እራት ጉዳይ የመለያያ ነጥብ ሆነ። ሉተራዊው ሥነ-መለኮት በጌታ እራት ሥርዓት ጊዜ በሚወሰደው ኅብስትና ወይን ዙሪያ የጌታ ህልውና ይኖራል የሚል አመለካከት [Consubstantiation/ካንሰብስታንሺዩሽን]*** ነበረው። ካልቪን፤ አማኙ የጌታ እራትን ሲወስድ በኅብስቱና በወይኑ አማካይነት ጸጋ ይተላለፍለታል፤ ለሚለው ትምህርት አጽንኦት ሰጥቶታል። ዝዊንግሊ የተባለው ሰው ግን፤ የጌታ እራት መታሰቢያ ብቻ መሆኑን አስተማረ። እንደ እርሱ እምነት፤ ወይኑና ኅብስቱ ሲወሰድ መታሰቢያ እንጂ የጸጋ መተላለፊያ አይደለም።

አናባፕቲስት የተሰኙት ወገኖች በአማኞች ጥምቀት ላይ የነበራቸውን ከፍተኛ እምነትና፤ ይህንንም ተከትሎ የሕጻናትን ጥምቀት በተመለከተ የነበራቸውን ተቃውሞ በቤተ ክርስቲያን አስተምህሮ ላይ በማስረጽ ከፍተኛ ተጽዕኖ አድርገዋል።

* በምዕራፍ 5 የቀረበውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

** በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

*** በዚህ ጉዳይ ላይ በገጽ 75 ላይ የሚገኘውን ማብራሪያ ይመልከቱ።

ዘመናዊው ሥነ-መለኮት

ዘመናዊው ሥነ-መለኮት በአብርሃት [Enlightment] እና እሱ ባስከተላቸው ውጤቶች ክፉኛ ተጎድቷል። ይህን ያደረገውም ሰውንና አመክንዮን [reason] ማዕከላዊ በማድረግ ነው። የአሥራ ስምንተኛው ክፍለ ዘመን ፈላስፎችና ሥነ-መለኮታውያን ደግሞ ይህን አስተሳሰብ ይበልጥ ገፉበት። አማኑኤል ካንት [Immanuel Kant] የተባለው ፈላስፋ የአመክንዮን አስፈላጊነት ተቀብሎ፤ ከዚያ ውጭ ያለውን ነገር ሁሉ ተቃወመ። ፍሪድሪክ ሽለይርማከር [Friedrich Schleiermacher] የቤተ ክርስቲያንን ድንጋጌዎችና አስተምህሮዎች በመቃወም በሃይማኖት ውስጥ የሰሜት ግንዛቤን አስፈላጊነት አጠበቀ። ጆርጅ ሄግል [George Hegel] የተባለ ሌላ ሰው ደግሞ፤ ሃይማኖት የሁለት ተቃራኒ አመለካከቶች አዝጋሚና የማያቋርጥ ሂደት ውጤት እንደሆነ አድርጎ ተመለከተው። በተለይ እነዚህ ስማቸው ከላይ የተጠቀሰ ሦስት ሰዎች የአመለካከት አሻራቸውን በዘመናዊው ሥነ-መለኮት ላይ ጥለው አልፈዋል። በዘመናዊው ሥነ-መለኮት ጉያ የሰው አመክንዮ፤ ልዕለ-ተፈጥሮን [supernatural] የመቃወምና መጽሐፍ ቅዱስን ስሕተት እንዳለው የመቁጠር አስተሳሰብ ይገኛል።

በለዘብተኛ ሥነ-መለኮታዊ አስተሳሰብ የሰለጠነው ካርል ባርት [Karl Barth]፤ ምንም እንኳ ወደ ወግ አጥባቂነት ሥነ-መለኮታዊ አስተሳሰብ ባይመለስ፤ በ1919 ዓ.ም. ባሰነሣው ተቃውሞ ሳቢያ ዘመናዊው ሥነ-መለኮት አዲስ አቅጣጫ ያዘ። በዚህ ላይ በመመሥረትም “አዲሱ-ቀጥተኛ ሃይማኖት ትምህርት” [Neo-Orthodoxy/ኒዮ-ኦርቶዶክሲ]* የተሰኘው የአመለካከት ዘርፍ ተፈጠረ። ይህ ትምህርት በሰው ሕይወት ውስጥ የእግዚአብሔርን መለኮታዊነት በቅርብ ማየትንና ከእርሱ ጋር መገናኘትን መለማመድ እጅግ አስፈላጊ መሆኑን አጉልቶ አሳይቷል። “አዲሱ-ቀጥተኛ ሃይማኖት” ሥነ-መለኮታውያን፤ በአብዛኛው በአመለካከት ቢለያዩም፤ ሁሉም መጽሐፍ ቅዱስ እስትንፋሱ-መለኮት እንደሆነ አያምኑም። ብዙዎች የክርስቶስን የሥጋ ትንሣኤ ታሪካዊ እውነትነት ይከዳሉ። መጽሐፍ ቅዱስንም እንደ ተረት እንጂ እንደ ታሪካዊነቱ አይቀበሉትም። የዘመናዊው ሥነ-መለኮት ብዙ አስተሳሰቦች ከለዘብተኛነትና ከአዲሱ ቀጥተኛ ሃይማኖት ሥነ-መለኮት የመነጨ ናቸው።

* በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት ምዕራፍ 5ና አባሪ አንድን ይመልከቱ።

ጥንታዊ ሥነ-መለኮት

የአስተምህሮ ክርስትና ታሪክ ጥናት ከቤተ ክርስቲያን ታሪክ ጥናት ጋር ተመሳሳይ ነው። ይሁን እንጂ፤ የሥነ-መለኮት ታሪክ አስተምህሮዎች በዘመናት ላላዩት እድገት አጽንኦት ሲሰጡ፤ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ደግሞ በአብዛኛው ከአስተምህሮ ክርስትና ጉዳዮች ውጪ ከቤተ ክርስቲያን እድገት ጋር በተያያዘ መልኩ ባሉ ጉዳዮች ላይ ያተኩራል።

ሐዋርያት አባቶች

ከሐዋርያት አባቶች የሚተላለፉ ጽሑፎች አስፈላጊና ጠቃሚ ናቸው። ይህ የሆነበት ምክንያት፤ እነዚያ ሰዎች የአዲስ ኪዳን ሐዋርያት በኖሩበት ዘመን የኖሩ በመሆናቸው ነው። የሐዋርያት አባቶች ጽሑፎች የሚከተሉት ናቸው፡- በ97 ዓ.ም. “የመጀመሪያው የሮማው ቀሌምንጦስ [Clement] መልእክት ለቆሮንቶስ ሰዎች”፤ በ150 ዓ.ም. ገደማ በማን እንደተጻፈ ያልታወቀው ስብከት መሰሉ “የቀሌምንጦስ ሁለተኛ መልእክት”፤ በ110 ዓ.ም. ለኤፌሶናውያን፤ ለማግኒዝያን፤ ለትራሊያን፤ ለሮማውያን፤ ለፈላደልፊያውያን፤ ለስምረኔውያውያን፤ ለፓሊካርፕ [Polycarp] እና ለስምረኔው ፓትሪያርክ የተጻፉት “የኢግናትዮስ [Ignatius] (የአንጾኪያው ጳጳስ) መልእክቶች”፤ በ100 ዓ.ም. የተጻፈው “የአሥራ ሁለቱ ሐዋርያት ትምህርት” [“Didache”/“ዲዳኬ”]* የተሰኘው፤ ከ70-132 ዓ.ም. በነበረው ጊዜ የተጻፈው “የባርናባስ መልእክት”፤ “የሄሮሜሱ እረኛ” የተሰኘውና ከ140-145 ዓ.ም. በነበረው ጊዜ የተጻፈው፤ በ125 ዓ.ም. ገደማ የተጻፉት “የፓፒየስ [Papias] (የሂሪዮፖሊስ [Hieropolis] ጳጳስ) ቁርጥራጭ ጽሑፎች”።

የሐዋርያትን ጽሑፎች በምናጠናበት ጊዜ፤ ከአዲስ ኪዳን ጽሑፎች ጋር አያሌ የዓይነት ልዩነቶች እናይባቸዋለን። በውስጣቸውም ጥቂት አዲስ ነገሮች አሉ። ከሁሉም ይልቅ ጽሑፎቹ ውስጥ ሆን ተብሎ ከአስተምህሮ ጉዳዮች ይልቅ ሥነ-ምግባራዊ ጉዳዮች ላይ እንዲያተኩሩ ተደርገዋል። ሆኖም እነዚህ ጽሑፎች የአዲስ ኪዳን መጻሕፍትን አሰባሰብ

* ‘ዲዳኬ’ በግሪክኛ “ትምህርት” ማለት ሲሆን፤ በ1ኛው ወይም በ2ኛው ክፍለ ዘመን ለተጻፈ አንድ ጽሑፍ መጠሪያም ያገለግላል። ይህ ጽሑፍ በ1873 ዓ.ም. በቁስጥንጥንያ ከሚገኝ አንድ የቤተ ክርስቲያን ቤተ መጻሕፍት የተገኘ ነው። ጽሑፉ “የአሥራ ሁለቱ ደቀ መዛሙርት ትምህርቶች” በመባል የሚታወቅም ሲሆን፤ የቀድሞ ቤተ ክርስቲያንን ልምድና ትምህርት ያብራራል።

ትክክለኛነትና ተአማኒነት እንዲሁም አንድነት ለማረጋገጥ ጠቅመዋል። ከዚህም ሌላ በሁለተኛው ምዕተ ዓመት ብቅ ባሉት የእምነት ዐቃቢያን፣ የይሁንታ ጽሑፎችና የአዲስ ኪዳን ጽሑፎች መካከል አስተምህሯዊ ግንኙነቶች ይፈጥራሉ።

የሐዋርያት አባቶች ትምህርተ ቅዱሳት መጻሕፍት

ጽሑፎቻቸውን ከቅዱሳት መጻሕፍት ጽሑፎች ጋር ማዋህድና ማዛመድ የሐዋርያት አባቶች የጋራ ባሕርይ ነበር። ከብሉይ ኪዳንና ከአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ረጃጅም ክፍሎች እንኳን ሳይቀሩ እንደ ሰምና ወርቅ እያዛመዱ በጽሑፎቻቸው ይጠቅሳሉ።

የቅዱሳት መጻሕፍትን ሥልጣንም ከግምት ያስገባሉ። ቀሌምንጦስ ለቆሮንቶስ ሰዎች በጻፈው መልእክቶቹ “መጽሐፍ ቅዱስ እንደሚል” እያለ ከኃጢአት ስለመጠበቅ ያስጠነቅቃል። የቅዱሳት መጻሕፍትን እውነተኛነትና በመንፈስ ቅዱስ አማካይነት የተሰጡ መሆናቸውንም በዚሁ መልእክቱ ሲያረጋግጥ፣ በዚሁ በቅዱሳት መጻሕፍት ውስጥ “አንድም ከጽድቅ የራቀና ሐሰት ነገር የለም” በማለት ጽፏል። ስለ ብሉይ ኪዳንም “ቅዱሳት ጽሑፎች”፣ “የእግዚአብሔር ንግግሮች” በማለት ጠቅሷል።

የሐዋርያት አባቶች የቅዱሳት መጻሕፍት አተረጓጎም፣ በአብዛኛው በቀጥታ ሳይሆን በምሳሌያዊ ገለጣ ወይም በተለዋጭ ዘይቤ ነው። የብሉይ ኪዳንንም ክፍል ሲያጣቅሱ “አንቺ ያልወለድሽ መካን ሆይ ዘምሪ” (ኢሳይያስ 54፡1) የሚለውን “ቤተ ክርስቲያን ልጆችን ከማግኘቷ በፊት መካን ነበረች” በማለት ይተረጉሙታል። ሌላው ምሳሌ “የሄሮሜሱ እረኛ”፤ የተሰኘው መልእክት ነው። አግናጢዮስ ትራሊያናውያንን በጽሑፉ ሲያበረታታቸውና ሲያነቃቃቸው ደግሞ፣ “የጌታ ሥጋ በሆነው እምነትና የክርስቶስ ኢየሱስ ደም በሆነው ፍቅር እራሳችሁን አድሱ” ብሏል።

የሐዋርያት አባቶች ትምህርተ እግዚአብሔር

በሥላሴዎች የማመኑ ጉዳይ የጸና ነው፤ ቀሌምንጦስ የሥላሴን እኩልነት ሲገልጥ፡- “እግዚአብሔር አብ ሕያው እንደሆነ፣ ጌታ ኢየሱስም ሕያው ነው፤ መንፈስ ቅዱስም እንዲሁ፤ እነርሱም የምርጦቹ እምነትና ተስፋ ናቸው፤ የአጥናፊ ዓለሙ ፈጣሪና ጌታ፣ እግዚአብሔር ነው” ብሏል።

የሐዋርያት አባቶች ትምህርተ ክርስቶስ

ስለ ክርስቶስ ያሉ እውነቶች የሚደነቁና የጸኑ ናቸው። አግናጢዮስ የክርስቶስን መለኮትነት አስመልክቶ ታላቅ ቁም ነገሮችን ተናግሯል። ወደ

ሮምና ወደ ኤፌሶን በጻፋቸው ደብዳቤዎቹ፤ “ኢየሱስ ክርስቶስ የእኛ አምላክ” ብሏል። በአማኞች ስለማደሩ ደግሞ “እርሱ ራሱ እንደ አምላካችን በእኛ ውስጥ ይኖር ዘንድ” ካለ በኋላ፤ ክርስቶስ “የአብ አሳብ”፤ “የእግዚአብሔር ጥበብ” እንደሆነ፤ “ዓለም ላይፈጠረ በፊት ከአብ ጋር እንደነበር” እንዲሁም “ወልድነቱን” ገልጧል። ፓሊካርፕ የተባለው ሌላ ጸሐፊ ደግሞ፤ “ኢየሱስ ክርስቶስ የእኛ አምላክና ጌታ” ብሏል። ቀሌምንጦስም እንዲሁ “ኢየሱስ ከአብ የተላከ” መሆኑን ገልጧል። የኢየሱስ ሰብእና በሐዋርያው ዮሐንስ ጽሑፍ ተረጋግጧል። ትንሣኤውም እንደዚሁ በቀሌምንጦስና በአግናጢዮስ ተደጋግሞ ተጠቅሷል። ቀሌምንጦስና ፓሊካርፕ የክርስቶስን ሊቀ ክህነትና ከመላእክት መላቅ ጠቅሰዋል።

የሐዋርያት አባቶች ትምህርተ ደኅንነት

ሐዋርያት አባቶች፤ የደኅንነት መገኛ የክርስቶስ ደም መሆኑን በመደጋገም ገልጠዋል። ቀሌምንጦስ እንዲህ ብሏል፡- “ዓይኖቻችንን በክርስቶስ ደም ላይ እናድርግ። ለእኛ ደኅንነት በመፍሰሱና ለዓለም ሁሉ የንስሐን ጸጋ በማስገኘቱ ይህ ደም ለአብ ምን ያህል ውድ እንደሆነም እንገንዘብ።” የቀሌምንጦስ መግለጫ የክርስቶስ መሥዋዕትነት ለተወሰኑት ሰዎች ብቻ እንዳልሆነ ይጠቁማል። ንሰሐ መግባትንም አፅንኦት አድርጎበታል። አግናጢዮስም እንዲሁ በክርስቶስ ኢየሱስ ደም ማመን ደኅንነት እንደሚያስገኝ ገልጧል።

ያም ቢሆን ለደኅንነት፤ ሥራም እንደሚያስፈልግ ተተኩሮበታል። ቀሌምንጦስ በዚህ ጉዳይ ላይ ባለው አቋሙ፤ የሎጥንና የረዓብን መዳን እንግዳ ከመቀበል ተግባራቸው ጋር አያይዞታል። በትምህርቱ መሠረት ደኅንነት የጌታን ትእዛዝ በጥንቃቄ ከመጠበቅ፤ ሥጋንም ከማጥራት እና የአብን ፈቃድ ከማድረግ ጋር የተቆራኘ ነው። ወደ እግዚአብሔር መንግሥት ለመግባት፤ ፍቅር፤ ዓለማዊ ደስታን መሰናበትና ከፉ ምኞትንም መቃወም ያስፈልጋል፤ ጽድቅንም መለማመድ ዓቢይ ጉዳይ ነው።

እነዚህ መግለጫዎች እጅግ የሚበረታቱና ፈሪህ እግዚአብሔርን የሚያስተምሩ ናቸው። ቢሆንም ከደኅንነት መልእክት ጋር ያለውን ነፃ የእግዚአብሔር ጸጋ የመቀነስና በወጉ ያለመግለጥ ሁኔታ ይታይባቸዋል። በክርስቲያናዊው አስተሳሰብ የመጀመሪያ አካባቢ ብቅ ካሉ አስተምህሯዊ ግድፈቶች አንዱ ነገር ይህ ነው።

* በዚህ መጽሐፍ መጀመሪያ ላይ የሚገኘውን የማሳሰቢያ ገጽ ይመልከቱ።

የሐዋርያት አባቶች ትምህርተ ቤተ ክርስቲያን

የሐዋርያት አባቶች ዘመን የዲያቆናት፣ የሽማግሌዎች እንዲሁም የጳጳሳት* የሥራ ድርሻና ሥልጣን በግልጥ የዳበሩበት ነበር። የአማኞችን ለሽማግሌዎችና ለጳጳሶች ሥልጣን የመገዛት ጉዳይ ሐዋርያት አባቶች በጥብቅ አተኩረውበታል። ቀሌምንጦስ፣ አማኞች ከሽማግሌዎች ጋር በሰላም እንዲሆኑ፣ ለሥልጣናቸውም እንዲገዙ፣ ቅጣትንም እንዲቀበሉ በጥብቅ አሳስቧል። አግናጢዎስ፣ አንድ አማኝ ለጳጳሳት የሚያደርገውን መታዘዝ፣ ክርስቶስ ለአብ፣ ሐዋርያትም ለክርስቶስ ካሳዩት መታዘዝ ጋር ያመሳስለዋል። እነዚህ ጸሐፊዎች፣ መሪዎች ትልቅ ክብር ይገባቸዋል ይላሉ። አግናጢዎስ፣ “ያለ ጳጳስ አንዳች ነገር አታድርጉ፣ ሐዋርያት ለክርስቶስ እንደታዘዙ ለሽማግሌዎች ታዘዙ... ሰዎች ሁሉ ዲያቆናትን እንደ ክርስቶስ ኢየሱስ ያክብሯቸው፣ ጳጳሱ የአብ ምሳሌ ሆኖ እንደሚከበር፣ ሽማግሌዎችም የእግዚአብሔር ጉባኤ ናቸው። ከእግዚአብሔር አብና ከኢየሱስ ክርስቶስ ጋር ያሉ ሁሉ ከጳጳሱ ጋር አሉ” ብሏል። በመቀጠልም “ኢየሱስ ክርስቶስ አብን እንደተከተለ ሁሉ፣ ጳጳሳችሁን ለመከተል ሁሉን ነገር አድርጉ። ሽማግሌዎችንም ልክ እንደ ሐዋርያት ተከተሏቸው፤ የእግዚአብሔር ትእዛዝ ነውና ዲያቆናትንም አክብሩ... ክርስቶስ በሚገኝበት ሁሉ ዓለም አቀፊቱ ቤተ ክርስቲያን እንደምትገኝ፣ ጳጳሱ በሚገኝበት ሕዝቡ ሁሉ ይገኝ” ብሏል።

እያደገ የመጣው የጳጳሱ ሥልጣን በአግናጢዎስ መግለጫ ላይ ቁልጭ ብሎ ይታያል።

“ማንም ቢሆን፣ ቤተ ክርስቲያንን አስመልክቶ በምንም ዓይነት መልኩ ያለ ጳጳስ አንዳች ነገር እንዳያደርግ። ሥጋወደሙ መቀበልና መስጠትም ተገቢ የሚሆነው፣ በጳጳሱና ጳጳሱ በወከለው በኩል ሲሆን ብቻ ነው። ጳጳሱ በሌለበት የፍቅር ማዕድ ማዘጋጀትም ሆነ የጥምቀት ሥርዓት መፈጸም ሕገ ወጥነት ነው። ጳጳሱ ያጸደቀው ሁሉ ግን እግዚአብሔርን ደስ የሚያሰኝ ይሆናል። እርግጠኛነትና ተቀባይነት ይኖረው ዘንድ የምታደርጉትን ነገር ሁሉ ጳጳሱ ይወቀው። እግዚአብሔርንና ጳጳሱን ማክበር መልካም ነው። ጳጳሱን የሚያከብር በእግዚአብሔር የተከበረ ነው።”

የጌታ እራትም (ቅዱስ ቁርባን) “የሞት ማርከሻና ከክርስቶስ ጋር ለዘላለም እንድንኖር የሚያደርገን ነው” ተብሎ ይጠቀስም ነበር። ‘ዲዳኬ’ [‘Didache’] የተሰኘው ትምህርትም፣ ከጌታ እራት በፊትም ሆነ በኋላ ስለሚደረገው ጸሎት፣ እንዲሁም ጥምቀትንና ጾምን አስመልክቶ መመሪያ ይሰጣል።

የሐዋርያት አባቶች ትምህርተ ፍጻሜ-ዘመን

የፍጻሜ ዘመንን በተመለከተ ብዙ መረጃዎች የሉም። ሁለተኛው መልእክተ ቀሌምንጦስ የእግዚአብሔር መንግሥት ከእግዚአብሔር መገለጥ ጋር እንደሚመጣና፤ የዚህ ዓለም መንግሥት በክርስቶስ ሲተካ፤ ሕዝቦች ሁሉ እንደሚደነቁ ይጠቅሳል። በእግዚአብሔር መንግሥትና በዘላለም ሕይወት መካከል ልዩነት እንዳለም ተጠቅሷል፤ አማኞች ለተጋድሎና ለጽናታቸው አክሊልን የሚቀዳጁት በዚሁ መንግሥት ጊዜ መሆኑን ጠቅሶ፤ ፈሪህ እግዚአብሔር የሌለው ኑሮ የኖሩ ሁሉ በክርስቶስ መገለጥ ጊዜ ይፈረድባቸውና በማይጠፋ እሳት የሚቃጠሉ መሆናቸውን ገልጧል።

ባርናባስም [Barnabas] የኢየሱስ ክርስቶስን ምጽአት አይቀሬነት መሠረት በማድረግ አማኞችን አበረታቷቸዋል። ፓፒየስ የተባለው ጸሐፊም የሺህ ዓመቱን መንግሥት ትምህርት የሚቀበል መሆኑን ቀጥሎ ባለው መግለጫው አረጋግጧል፡-

“በትንቢት የተነገረው በረከት የሚከናወነው ያለጥርጥር በዚሁ መንግሥት ዘመን ነው። ጸድቅ ከመቃብር ተነሥቶ ሲነግሥ፤ ተፈጥሮ ከእሥራት ሲፈታና ነፃ ሲሆን፤ ምድር ከሰማይ ጠልፍ ከሰባው አፈር ብዙ የምግብ በረከት ታፈራለች። ጌታ ይህን ዘመን አስመልክቶ ያስተምር የነበረው “ወይን የሚያፈራበት፤ አንዱ እግር አሥር ሺህ ግንድ፤ አንዱ ግንድ ከአሥር ሺህ ቅርንጫፍ፤ በእያንዳንዱ ቅርንጫፍ ላይ አሥር ሺህ ቀንበጥ፤ በእያንዳንዱም ቀንበጥ ላይ አሥር ሺህ ተቀጥላ፤ በእያንዳንዱም ተቀጥላ ላይ አሥር ሺህ የወይን ፍሬ፤ አንዱ ፍሬ ሲጨመቅ ብዙ የወይን ጠጅ ይወጣዋል። ይህን የምድር ፍሬ ውጤት የሚመገቡ እንስሳት በሰላምና በአንድ ላይ ከመኖራቸውም በላይ፤ ሙሉ በሙሉ ለሰው ልጅ የሚገዙ ይሆናሉ።”

የጥንት አቃቤ ያነ-እምነት

ክርስትናን ባለመገንዘብ ከተፈጠረው ማጥላላትና ስም ማጥፋት የተነሣ፤ ከአሕዛብ ወገን የሆኑ ታዋቂ ክርስቲያኖች ለክርስትና ጥብቅና በመቆም አቃቤ እምነታዊ ጽሑፎችን ጽፈዋል። እነዚህ ቀደምት ክርስቲያን ጸሐፊዎች “የእምነት አቃቤያን” (የእምነት ጠባቂዎች) [Apologists] በመባል ይታወቃሉ። ሥራቸውም በሦስት ነገር ላይ ያተኮረ ነበር። (1) የክርስትና እምነትን ከኢ-አማኒያን ሐሰተኛ ሙግት፤ በላኬሰብኒትን [cannibalism]፤ በሥጋ ዘመዳሞች መካከል የሚደረግን የግብረ ሥጋ ግንኙነትን፤

ስንፍናን እና ፀረ-ማሕበረሰባዊነት ከመሳሰሉ ክስች ተከላክለዋል። (2) አይሁዳውያን ብሉይ ኪዳን፣ በአምሳያና ሊመጣ ባለ ነገር መልክ እያደረገ ስለ ክርስቶስ የሚናገረውን የተረዱት በስሕተት እንደሆነ በማስገንዘብ፣ ጣኦት አምልኮን፣ የአምልኮውን ድርጊትና የጣኦታቱን ምግባረ ብልሹነት እግዚአብሔር ራሱን ከገለጠበት አዲስ ኪዳን ጋር እያነጻጸሩ ይቃወሙ ነበር። (3) የትንቢቶችን ፍጻሜና፣ እውነትነቱ በተአምራት የተረጋገጠውን የአዲስ ኪዳን መገለጥ ደግፈው በመከራከር ተገቢ ድርሻቸውን ተወጥተዋል።

ዋና ዋናዎቹ የእምነት አቃቢያንና ጽሑፎቻቸው የሚከተሉት ናቸው፡- በ150 ዓ.ም. ባልታወቀ ሰው ለዳዮኒተስ [Diognetus] የተጻፈው መልእክት፣ በ125 ዓ.ም. ለንጉሥ ሐድሪያን [Hadrian] የተጻፈውና፣ አሁን የጠፋው የኦቴንቶ ጳጳስ የቆድራቶስ [Quadratus] አቃቤ እምነታዊ ጽሑፍ፣ ወይ ለሐድሪያን ወይ ለእንጦኒዮስ ፒዮስ [Antonius Pius] በአቴናዊው ፈላስፋ በአርስታዴስ [Aristides] የተጻፈው፣ ሚሊቶ [Melito] የተባለው የሰርዴስ ጳጳስ ለማርቆስ አውላርዮስ [Marcus Aurelius] የጻፈው አቃቤ እምነታዊ መልእክት፣ ለዚሁ ሰው በሂሪያፖሊሱ ጳጳስ ቀላውዴዎስ አቡሊናርዮስ [Claudius Apollinarius] የተጻፈው መልእክት፣ ሚልቲዮደስ [Miltiades] የተባለ አቴናዊ ፈላስፋ አይሁዶችንም አሕዛብንም በመቃወም የጻፈው፣ በ177 ዓ.ም. ገደማ አቴናጎራስ [Athenagoras] የተባለው ሰው ማርቆስ አውላርዮስን ተቃውሞ፣ ኢ-አማኒነት፣ በላኤብሰነትና ምግባረ ብልሹነት በክርስትና ላይ የሚያነሡትን ተቃውሞ በማውገዝ የጻፈው አቃቤ እምነታዊ ጽሑፍ፣ የኦንጾኪያው ቴዎፍሎስም [Theophilus] በእግዚአብሔር ስለማመንና ስለትንሣኤው ተስፋ፣ እንዲሁም አረመኔያዊነትን በማውገዝ ጽሑፎቻቸውም ከብሉይ ኪዳን ጋር ሲነጻጸሩ መናኛ እንደሆኑ በመግለጥ ሦስት ጽሑፎችን አዘጋጅቷል። አሶራዊው ታቲያንም [Tatian] የክርስትናን ተገቢነት [reasonableness] “ከባዕድ አምልኮ ከንቱነት” ጋር በማነጻጸር ተከላክሏል። ከእምነት አቃቢያን እጅግ ታላቅ እንደሆነ የሚገመተው ጄስቲን ማርቲር [Justin Martyr] ፣ ሁለት አቃቤ እምነታዊ ጽሑፎችን ከማዘጋጀቱም በላይ ከአይሁዳዊው ትራይፎ [Trypho] ጋርም ተወዛግቧል። ይህ ሰው ቀደም ሲል ፈላስፋ ስለነበር አማኝ ከሆነ በኋላ የፍልስፍና እውቀቱን ለክርስትና መከላከያነት ተጠቅሞበታል።

የአቃቤ እምነታዊያን ትምህርተ ቅዱሳት መጻሕፍት

ዳዮኒተስ ለተባለው ሰው የተጻፈ እንደ መልእክት ከእግዚአብሔር ስለሚመጣ መገለጥ አበክሮ ገልጧል። የአጥናፈ ዓለሙ ጌታ ራሱን ለሰው የገለጠበት ሁኔታም እንዲህ ተብራርቷል፡- “የማይታየው አምላክ ራሱ

ከሰው ልጅ አስተሳሰብ በላይ የሆነው እውነቱንና ቅዱስ ትምህርቱን ከሰማያት በሰው ልጆች ልብ ተክሎታል።” ይህ አባባል እግዚአብሔር ለሰዎች የሰጠውን መገለጥ ከፈላስፎች መላምታዊ ግምት ጋር ያነጻጽራል። መልእክቱ የሚያስረዳው፡ እግዚአብሔር ራሱን በቃሉ (በክርስቶስ ማለት ነው)፤ የገለጠ መሆኑን ነው። ፍልስፍናዊ ስያሜው በግሪክኛ ‘ሎጎስ’ ማለት ሲሆን፤ ትርጉሙም ቃል ወይም ንግግር ማለት ነው። ስለሆነም ክርስቶስ ከእግዚአብሔር ለሰው ልጅ የተላከ ቃል ነው። በዚህ መልኩ በተለይ የእምነት አቃቢያት፤ ክርስቶስ የእግዚአብሔርን መገለጥ ለሰው ልጆች ያስተላለፈ መምህር ነው በማለት አበክረው አስገንዝበዋል። በመሆኑም አንባቢያን፤ በደብዳቤው ላይ የተጠቀሰውን መልእክት ክርስቶስ ከአንደበቱ ያወጣው እንደሆነ አድርገው እንዲገነዘቡት አጥብቆ ያሳስባል።

የአቃቤ እምነታውያን ትምህርተ እግዚአብሔር

ወደ ዳዮኒተስ የተላከውን መልእክት የጻፈው ሰው፤ የእንጨትና የድንጋይ አማልክትን ከንቱነት በሰፊው ገልጧል። ይህ ጸሐፊ እነዚህ የድንጋይ አማልክት፤ ሰዎች በጎዳና የሚራመዱባቸው ከመሰሉ ድንጋዮች የተሠሩ፤ በሰባሽና ፈራሽ መሆናቸውንም ለአንባቢዎቹ አስገንዝቧል። እንዲያውም ከወርቅና ከብር የሚሠሩ አማልክት በጨለማ እንዳይሰረቁ ይቆሰፍባቸዋል ይላል። እግዚአብሔርን ግን፤ “የማይታይ፤ ኃያልና የዓለማት፤ የአጥናፈ ዓለሙ ፈጣሪና ጌታ፤ ሁሉን የሠራ፤ በሥርዓትም ያቀናበረ ነው” ብሏል። ጁስቲን ማርቲር የተባለው የሥነ-መለኮት ሰውም ይህን አምላክ፤ “ከሁሉ የላቀ እውነተኛ አምላክ፤ የጽድቅ፤ የይቅርታና የበጎ ነገሮች ሁሉ አባት፤ ኃጢአትም ያልነካው ነው” ብሎታል።

እግዚአብሔር እራሱን ከመግለጡ በፊት አምላክ ምን እንደሚመስል ሰዎች አያውቁም ነበር። አሁን ግን “ደግ፤ መልካም፤ ሩህሩህ፤ እውነተኛና እርሱ ብቻ መልካም እንደሆነ” ያውቃሉ። የሰው ልጅ ሞትና ፍርድ የተገባው ሆኖ ሳለ፤ እግዚአብሔር ምሕረቱ የበዛ በመሆኑ የሰዎችን የኃጢአት ዋጋ ይከፍል ዘንድ ልጁን ላከ። በዚህም እግዚአብሔር የፍቅር አምላክነቱን ገልጧል። ዮሐንስ 3፡16 ውስጥ የተጠቀሱት ቃላት ይህንኑ ያስገነዝባሉ።

አቴናነራሰ የተባለው የሃይማኖት አባት፤ ስለ እግዚአብሔር አንድነትና ስለ ሥላሴ ግልጥ አሳብ በማቅረብ ሲያስገነዝብ፡- “እግዚአብሔር አንድ አምላክ ነው፤ አልተፈጠረም፤ ዘላለማዊ ነው፤ የማይታይ፤ የማይወሰን እና ከሰዎች እውቀት በላይ ነው። እርሱን መረዳት

የሚቻለው በአእምሮና ከእርሱ በሚሰጥ ጥበብ ብቻ ሲሆን፤ በውበት፤ በመንፈስና አንደበት ሊገልጥ በማይቻል ኃይል ተከቧል። አጥናፈ ዓለሙ በእርሱ ቃል ተፈጥሯል፤ በአንድነትና በሥርዓትም ሆኗል።” ስለ መንፈስ ቅዱስም እንዲህ በማለት ይጠቅሳል፡- “ከአምላክ የሚመነጭና እንደ ፀሐይ ጨረር ተመልሶ ወደ እርሱ የሚሄድ ነው።” ጁስቲን ማርቲር፤ ስለ ሥላሴ ሲናገር ወልድ ሁለተኛውን ደረጃ ሲይዝ፤ የትንቢት መንፈስ ደግሞ ሦስተኛውን ሥፍራ ይይዛል በማለት ለየት ያለ መግለጫ ሰጥቷል።

የአቃቤ እምነታውያን ትምህርተ ክርስቶስ

ቃል የሆነው ክርስቶስ በራሱ ሕዝብ ተቀባይነት እንዲያጣና በአሕዛብ ይታመንበት ዘንድ ከእግዚአብሔር ተላከ። ዘላለማዊነቱም በዚህ ጽሑፍ ውስጥ፤ “ከመጀመሪያው የነበረ ቃል... ዘላለማዊው” ተብሎ ተጠቅሷል። አቴናጎራስም ክርስቶስን “የአብ የመጀመሪያ ፍሬ” ቢለውም ወልድ የተፈጠረ ነው የሚለውን አይቀበልም። እንዲህም ይላል፡- “እግዚአብሔር ዘላለማዊ አሳብ እንደመሆኑ መጠን፤ ቃሉም ቢሆን ከመጀመሪያው በእርሱ ውስጥ በዘላለማዊ ጥበብ የነበረ ነው።” ከዚህ ሌላ ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ፤ ደግሞም፤ “በአሳብና በግብር ቃል የሆነ... የእግዚአብሔር ልጅ የአብ ልብና ቃል ነው” ብሏል።

ክርስቶስም በሥራው፤ “ለእኛ የተከፈለ ዋጋ፤ ለሕገ ወጦቹ ቅድስና፤ ለክፉ አድራጊዎች ንጽሕና፤ ለጽድቅ የለቸቹ ጽድቅ፤ ለምግባረ ብልሹዎች መልካም ምግባር፤ ለሚችሉ ሕይወት ሰጪ” ሆኖ ቀርቧል። ዳዮግኒተስ የተባለው ጸሐፊም፤ “በአንድ ጽድቅ በኩል ሕዝቦች ይጸድቃሉ” ብሏል። እዚህ ላይ የሮሜ 5 እና የ1ኛ ጴጥሮስ 3፡18 ቋንቋ በግልጽ ይታወሳሉ።

የአቃቤ እምነታውያን ትምህርተ ቤተ ክርስቲያን

ጁስቲን ማርቲር፤ ኢሳይያስ 1፡16-20 ላይ ያለው ጥቅስ ስለ ክርስቲያን ጥምቀት ይናገራል ከማለቱም ሌላ፤ ይህ ሥርዓት አዲስ ልደትን ያስከትላል ይላል። የጌታ እራትን መውሰድ ያለባቸው አማኞች ብቻ መሆናቸውን ሲገልጥም፤ “በጸሎት የተቀደሰው ምግብ (ማለትም ጥበስቱና ወይኑ)፤ የሥጋ ለባሾ የኢየሱስ ሥጋና ደም ነው፤ በኅብስቱና በወይኑ መለወጥ ምክንያት፤ ሰውነታችን ሳያቋርጥ መንፈሳዊ ምግብን ይመግባል ብሏል።” የጌታ እራት በሚወሰድበት ጊዜ አማኙ የሚቀበለው በቀጥታ

የክርስቶስን ሥጋና ደም ነው፡ የሚለው የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን አስተምህሮ እዚህ ላይ ይታያል።

ጥንታዊ ኑፋቂዎች

ከሙሴ ሕግ ጋር የተያያዙት

ክርስትናን የተቀበሉ አይሁዳውያን ከሙሴ ሕግ ጋር ሙጥኝ ማለታቸው የማይቀር መሆኑ ግልጽ ነው። ይህ ችግር በአዲስ ኪዳን ጴጥሮስ ጠባይ ላይ እንኳ የታየ ሲሆን፤ ቤተ ክርስቲያንን የገጠማት መሆኑም በሐዋርያት ሥራ 15 ላይ ተገልጧል። በመጀመሪያይቱ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ፤ ለደኅንነት የሙሴ ሕግጋትን መከተል አስፈላጊ ነው የሚሉ የአይሁድ-ክርስቲያን ሀራጥቃዎች ነበሩ። ናዝራዊ [Nazarenes] የሚባሉት አይሁድ ክርስቲያኖች የሙሴን ሕግ በጥብቅ ይፈጽሙ፤ ሰንበትን ያከብሩ፤ ግርዛትንና የምግብ ሕግጋትን ይከተሉ ነበር። ይሁን እንጂ ሕግጋታቸውን በአሕዛብ ላይ አልጫኑም። የክርስቶስን መለኮትነትና ከድንግል መወለድ ተቀብለዋል። ትምህርቱም ከሙሴና ከነቢያት የበለጠ እንደሆነ ያምናሉ። ናዝራዊ ክርስቲያኖች በዕብራይስጥ በተጻፈው የማቴዎስ ወንጌል ብቻ ይጠቀሙ የነበረ ቢሆንም፤ የጳውሎስን ሐዋርያትም ተቀብለዋል። ኢቢዮናውያን [Ebionites]* ደግሞ፤ የክርስቶስን ከድንግል መወለድም ሆነ መለኮትነት ይክዱና ሰው የሆነ የማርያምና የዮሴፍ የሥጋ ልጅ ነው ይሉት ነበር። ከነቢያት ያለፈ እንዳልሆነ ቆጠሩት። የጳውሎስን ሐዋርያትም አልተቀበሉም፤ ከሕግ ያፈነገጠ ከሀዲ ነው አሉት። ኤልቄሳውያን [Elkesaites] የሚባሉት ክፍሎች ደግሞ፤ ኤልቄሳኢ ስተባለ ሰው መልአክ ተገልጦ በሰጠው መጽሐፍ፤ ኢየሱስ ሰብአዊ ከሆኑ ወላጆች የተወለደ መልአክ ነው ብሎ ነግሮታል ብለው አስተማሩ። ከድንግል ማርያም መወለዱን በመካድም የመላእክት አለቃ ነው ብለው አመኑ። ሕግ መፈጸም ያለበት መሆኑን በማመን፤ ሰንበት መከበር ያለበት መሆኑንና የግርዛትን አስፈላጊነት አስተምረዋል። የቄላስይስ መልአክትና አንደኛ ጢሞቴዎስ የሚጠቅሱት ምናልባት ይህን ኑፋቂ ይሆናል።

ከኖስቲክ [Gnostic] ፍልስፍና ጋር የተያያዙ

“ኖስቲካዊነት” የሚለው ስያሜ የተገኘው፤ “ግኖሲስ” ከሚለው የግሪክ ቃል ሲሆን፤ ትርጉሙም “እውቀት” ማለት ነው። የሚያመለክተውም የኑፋቂውን ባሕርይ ነው። ኖስቲካዊነት በግሪኮች

* በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

አስተሳሰብ ላይ የተመሠረተ የፍልስፍና ሥርዓት ሲሆን፤ በዚህ ፍልስፍና መሠረት፤ ቁስ አካል እርኩስ (ክፉ) ሲሆን፤ መንፈስ ደግሞ መልካም (ጥሩ) ነው። እንዲህ ከሆነ፤ ይህን ክፉ ቁስአካላዊ ዓለም እግዚአብሔር ሊፈጥረው አይችልም። በዚህ የፍልስፍና ሥርዓት መሠረት፤ ኖስቲካውያን፤ አማልክት እንደ ሰንሰለት የተያያዙና ተከታታይ የሆኑ እንዲሁም በመካከ ላቸው የሥልጣን ተዋረድ ያላቸው ናቸው ብለው ያምናሉ። ከአማልክት ሁሉ የሚበልጠው ደግሞ ፍፁም መንፈስ ነበር። እንዲሁም እርሱ “ብርሃን”፤ “ከሁሉ በላይ” እና “የሁሉ አባት” ተብሎ ይጠራ ነበር። ከእርሱ በታችና በዙሪያውም ‘ኤየንስ’ [‘Aeons’] የተባሉ ዝቅተኛ ደረጃ ያላቸው አማልክት ነበሩ። ከነዚህ አማልክት አንዱ የሆነውና ‘ዴሚጂርጅ’ [‘Demiurge’] የተባለው ወደ ታች ወረደና ምድርን ፈጠረ። በብሉይ ኪዳን ውስጥ ተጽፎ የምናገኘው ያህዌ እርሱ ነው። ይህ ዴሚጂርጅ “ፈጣሪ ለመሆን የሚያስችል በቂ መንፈስና ዓለምን ለመፍጠር የሚያስችልም በቂ ቁስ አካል በውስጡ ያለው ነው።” ከአማልክቱ መካከልም “ከሁሉ በላይ” ለሆነው እጅግ ቅርብ የሆኑት ወደ ፍፁም መንፈስነት የተጠጉ ሲሆኑ፤ ከእነርሱ ራቅ ያሉት ደግሞ የመንፈስና የቁስ አካል ቅይጦች ነበሩ።

ይህ ዓይነቱ ፍልስፍና፤ የፍልስፍናው ተከታዮች ኢየሱስን አስመልክቶ ያላቸውን እውቀት የተዛባ አድርጎታል። ሁለት የተለያዩ አመለካከቶች ነበሩ፡- አንደኛው፤ ቁስ አካል እርኩስት (ክፉ) በመሆኑ ክርስቶስ በሥጋ ማለት በቁስ አካልነት ለመገለጥ አይችልም፤ እንዲያው መከራን ለመቀበል ሰብአዊ በሆነ ቅርጽ ተገለጠ እንጂ፤ ሥጋ አልሆነም ይላል። ሌላው አመለካከት ደግሞ፤ መለኮታዊ የሆነው ‘ሎጎስ’ (“ቃል”) ሰብአዊ በሆነው ኢየሱስ ላይ አረፈና ከስቅለቱ በፊት ተለየው በማለት ያመለክታል። በዚህ አስተሳሰብ መሠረት፤ ደኅንነት ፍልስፍናዊነትም አለበት። ለተመረጡት የተገለጠን እውቀት ከመረዳት ጋር ያያይዛል። ኃጢአትና ክፋት የሚያያዙት ካለማወቅ ጋር ነው። የኖስቲካዊነትም ዘመናዊ ገጽታ “ክርስቲያን ሳይንስ” [Christian Science] በሚል ስያሜ የሚታወቀው ኑፋቄ ነው።

ማርቅያን ከተባለው ሰው ካኖን ጋር በተያያዘ መልኩ

እጅግ ባለጠጋ የነበረው ማርቅያን፤ በ139 ዓ.ም. ወደ ሮም በመምጣት በቤተ ክርስቲያን ላይ ተጽእኖ ሊያሳድር የሞከረ ሰው ነበር። እቅዱ ባልተሳካለት ጊዜ፤ እንግዳ አስተምህሮዎች ያሉባትና የራሱ የሆነች ቤተ ክርስቲያን መሠረተ። ፍልስፍናዊ ጎኖቸውን ብቻ በመቃወም፤ አንዳንድ የኖስቲካዊ አስተሳሰቦችን ይከተል ጀመር። ከሕግ ጋር በመቀየጥ ከተበከለው ወንጌል ውስጥ የወንጌል መሠረታዊ እውነት የገላቲያ መልእክት

ነው ብሎም አመነ። ከጳውሎስ አሥር መልእክቶችና በታረመ መልኩ ከተዘጋጀው የሉቃስ ወንጌል በስተቀር፤ ሌሎቹን ቅዱሳት መጻሕፍት በሙሉ አልተቀበለም። ፈጣሪ በሆነው፤ እንዲሁም የብሉይ ኪዳንን ሕግ በሰጠው ክፉ አምላክና፤ ራሱን በክርስቶስ በኩል በገለጠው የአዲስ ኪዳን አምላክ መካከል ልዩነት አለ በማለት ገለጠ። ክርስቶስ የብሉይ ኪዳን መሢሕ አይደለም በአካላዊ ሥጋም አልተገለጠም፤ የአዲስ ኪዳንን መሀሪ አምላክ ግን ገልጧል ካለ በኋላ፤ ኢየሱስ ክርስቶስ ሕግን ባለመቀበል የብሉይ ኪዳንን አምላክ ለመጻረር ተገለጠ፤ በዚህም ምክንያት አይሁዳውያን ሰቀሉት። ቢሆንም ክርስቶስ እውነተኛ የሥጋ አካል ስላልነበረው ጉዳት አላደረሱበትም ብሏል። ኖስቲካዊ ደኅንነት የሚገኘው በእውቀት ነው የሚሉትን በመቃወምም፤ ደኅንነት በእምነት ነው በማለት አስተማረ።

ማርቅያን ከቅዱሳት መጻሕፍት ውስጥ እየቀነሰ በማውጣት፤ የራሱን ካኖን በማዘጋጀቱ ሳቢያ፤ ቤተ ክርስቲያን ትክክለኛውን ካኖን እንድትመሠርት በመገፋፋት ረድቷታል ለማለት ይቻላል።

ሞንታኑስ ከተባለ ሰው አስተምህሮ ጋር በተያያዘ መልኩ ትንሹ እስያ ውስጥ በምትገኘውና ፍርግያ በመባል በምትታወቅ ስፍራ፤ ከኖስቲካዊነት በተቃረነ መልኩ የከረረ የብሕትውና ትምህርት ያስተማረው ሞንታኑስ ብቅ አለ። ይህ ሰው በጥምቀቱ ጊዜ በልሳን በመናገር የመንፈስ ቅዱስ ዘመን እንደመጣና የዓለምም መጨረሻ እንደተቃረበ ተናግሮ ነበር። አዲሲቱ ኢየሩሳሌምም በቅርቡ የሺሁን ዓመት መንግሥት ለማብሰር ከሰማይ ብቅ እንደምትል ገለጠ። የአምላክን መገለጥ ለዓለም በማብሰር ረገድ እርሱና ደቀ መዛሙርቱ የመጨረሻዎቹ ነቢያት መሆናቸውንም አስታወቀ። ከደቀ መዛሙርቱ መካከል አዳዲስ መገለጦችን በመስጠት በነቢይነት የሚታወቁ ሁለት ሴቶች ነበሩ። ሞንታኑስ የወንጌላዊው ዮሐንስን ጽሑፍ ተገን በማድረግ፤ መንፈስ ቅዱስ የሆነው ጳጳረኢጦስ ለዓለም ለመናገር የሚጠቀምበት አፈ መለኮት የሆነ ያህል ይሰማው ጀመር። የዘመን ፍጻሜ በመሆኑ የመንፈስ ቅዱስ ስጦታዎች በመገለጥ ላይ መሆናቸውንም ተናግሯል። በአጠቃላይ ሲታይ የአስተምህሮው ሁኔታ ትክክል ቢሆንም፤ “መንፈስ ቅዱስ በነቢያት መናገሩን ቀጥሏል። ይህ ሴቶችንም ያጠቃልላል” ብሏል።

ሞንታኑስ ተከታዮቹ ጥብቅ ሥነ ምግባር እንዲኖራቸው ይፈልግ ስለነበር፤ ትንሹ እስያ ውስጥ ከፍ ያለ ተቀባይነትን አግኝቷል። በጾምና ከቅንጦት ምግብ በመቆጠብ ላይ ከማተኮሩም በላይ ከትዳር ጓደኛ ሞት በኋላ ጋብቻን ይከለክልና ብህትውናን፤ እንዲሁም ሰማዕትነትን ያበረታታ ነበር።

ትምህርቱ በ381 ዓ.ም. በቁስጥንጥንያው ጉባኤ ቢወገዝም፤ ታዋቂውን ተርቱሊያንን እንኳ እስኪማርክ ድረስ ከፍተኛ ተቀባይነትን አግኝቶ ነበር።

የካኖን ድንጋጌና የእምነት መግለጫዎች

የእምነት መመሪያ

ከመናፍቃን ቡድኖችና አስተማሪዎች መከሰት የተነሣ፤ በተለይም በማርቅያን ሳቢያ፤ እውነተኛዎቹን አስተምህሮዎችና ትክክለኛዎቹን የእስትንፋሱ-መለኮት መጻሕፍት መወሰኑ አስፈላጊ ሆነ። የአዲስ ኪዳን ካኖን እውቅናን ከማግኘቱ በፊት፤ የቀድሞዎቹ ክርስቲያኖች እውነተኛውን አስተምህሮ ለመቀበልም ሆነ የተሳሳተውን ለመቃወም “የእምነት መመሪያ” ለማውጣት ተገደው ነበር።

የቀድሞው የሐዋርያት የእምነት መግለጫም ይኸው ነው። የቀድሞው የእምነት መመሪያ በማቴዎስ 28፡19 የተጠቀሰውና ስለ ሥላሴ የሚመሰክረው የጥምቀት መመሪያ ነበር።

“ጥንታዊ የሮማውያን የእምነት መግለጫ” የሚባለው ይህ መመሪያ፤ በሐዋርያት የተጀመረና በጴጥሮስ አማካይነት ወደ ሮም ተወስዶ እስከ ሁለተኛው መቶ ዓመት አጋማሽ ድረስ ጥቅም ላይ እንደዋለ ይታመናል። ይህ አጭር የሮማውያን የእምነት መግለጫ እንዲህ ይነበባል፡- “በልዑል እግዚአብሔር አብ አምናለሁ፤ ብቻውንም ልጁ በሆነ በጌታችን በኢየሱስ ክርስቶስ፤ በመንፈስ ቅዱስ ከድንግል ማርያም በተወለደ፤ በጴንጤናዊው ጲላጦስ በተሰቀለው፤ በተቀበረው፤ በሦስተኛውም ቀን ከሞት በተነሣው፤ ወደ ሰማይ ባረገና በአብ ቀኝ በተቀመጠ፤ በሙታንና በሕያዋን ላይ ሊፈርድ በሚመጣ፤ በመንፈስ ቅዱስም፤ በቅድስት ቤተ ክርስቲያንም፤ በኃጢአት ስርየትም፤ በሥጋ ትንሣኤም፤ በዘላለም ሕይወትም እናምናለን።”

የአዲስ ኪዳን ካኖን

ለአዲስ ኪዳን ካኖን መጀመሪያ እውቅና በተሰጠበት ወቅት፤ የጳውሎስ መልእክቶች በየአብያተ ክርስቲያኑ የመነበብ ሥልጣን አግኝተው ነበር። ኤሬኔዎስ ማርቅያንንና ኖስቲካውያንን በመቃወም አራቱን ወንጌላት ተቀበለ። በ175 ዓ.ም. አካባቢ ሙራቶሪያን ካኖን ውስጥ ዕብራውያን፤ 1ኛ እና 2ኛ ጴጥሮስ፤ 1ኛ ዮሐንስ እና የያዕቆብ መልእክት ሲቀሩ፤ ሌሎቹ

የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት ተመዘገቡ። አትናቴዎስ የተባለው ሰው ደግሞ በ367 ዓ.ም. ሁሉንም የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት አሰመዘገበ። ከዚያም ሃያ ሰባቱ መጻሕፍት በሰፋት ተቀባይነት አገኙ።

የሐዋርያት የእምነት መግለጫ

ቀዳሚው የሐዋርያት የእምነት መግለጫ የወጣው፤ በግምት በ340 ዓ.ም. ሲሆን፤ የማርቅያንና የሌሎችን የስሕተት ትምህርት ለመከላከልና ትክክለኛውን የመጽሐፍ ቅዱስ አስተምህሮ ለማጽናት የተደረገ ተጨማሪ ጥረት ነበር። እያንዳንዱ ሐዋርያ ለዚህ መግለጫ የጽሑፍ አስተዋጽኦ አድርጓል የሚል አፋዊ ታሪክም አለ። ጅማሬው በእርግጥ እጥር ምጥን ባለ መልኩ ከማቴዎስ 28፡19 ሊሆን ይችላል። ሌሎች መሠረታዊ የቅዱሳን መጻሕፍት መሠረቶች ደግሞ ሮሜ 10፡9-10፤ 1ኛ ቅሮንቶስ 12፡3፤ 15፡4፤ እና 1ኛ ጢሞቴዎስ 3፡16 ሊሆኑ ይችላሉ።

የሐዋርያት የእምነት መግለጫ የወጣው፤ ሐዋርያት ባስተማሩበትና በሰበኩበት ዘመን ነው። “የእምነት መመሪያ” የሚለው ስያሜ በቀደመ መልኩ የሐዋርያትን የእምነት መግለጫ ይመለከታል። መግለጫው በሁለት መልኩ የዳበረ ነበር፤ አንደኛው “ጥንታዊ የሮማውያን የእምነት መግለጫ” ተብሎ የሚታወቀው፤ አጠር ያለውና የቀደመው ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ ረዘም ያለና “የተቀበልነው” በመባል የሚታወቀው ነበር። ይህ “የተቀበልነው” የተሰኘ አቀራረብ እንዲህ ይነበባል፡- “ሰማይንና ምድርን በፈጠረ በልዑል እግዚአብሔር አብ አምናለሁ፤ አንድያ ልጁ በሆነ በጌታችን በኢየሱስ ክርስቶስ፤ በመንፈስ ቅዱስ በተፀነሰ፤ ከድንግል ማርያም በተወለደ፤ በጴጥሎስና ዳዊት በተሠቃየ፤ በተሰቀለ፤ በሞተ፤ በተቀበረ፤ ወደ ሲኦል በወረደ፤ በሦስተኛውም ቀን ከሙታን በተነሣ፤ ወደ ሰማይ ባረገ፤ በልዑል እግዚአብሔር ቀኝ በተቀመጠ፤ ከዚያም በሙታንና በሕያዋን ላይ ሊፈርድ በሚመጣ፤ በመንፈስ ቅዱስ፤ በአንዲት ቅድስት ሁሉ-አቀፋዊት ቤተ ክርስቲያን፤ በቅዱሳን ሕብረት፤ በኃጢአት ይቅርታ፤ በሥጋ ትንሣኤ፤ በዘላለም ሕይወት አምናለሁ። አሜን።” ይህ ረጅምና ቀዳሚ የእምነት መግለጫ የታየው በ650 ዓ.ም. ቢሆንም ከ460 ዓ.ም. ጀምሮ እንደነበረም ይታወቃል።

የሐዋርያት የእምነት መግለጫ ዓላማ፤ ቅዱሳን መጻሕፍትን ለመተካት ሳይሆን፤ ይልቁንም ለማጽናት፤ እውነትነታቸውን ለማረጋገጥና ቤተ ክርስቲያንንም ከሰርኅ ገብ መናፍቃን ለመጠበቅ ነው። ለምሳሌ

በመግለጫው ላይ “ሰማይንና ምድርን በፈጠረ በልዑል እግዚአብሔር እናምናለን...” የሚለው አሳብ “ክፉ የሆነ ፈጣሪ አምላክ” የሚለውን የማርቅያንን አሳብ የሚሽር ነው። “ክድንግል በተወለደ፤ በሞተ...” በማለት ስለ ክርስቶስ ኢየሱስ የሚገልጠው ደግሞ፤ የኖስቲካውያንንና ዶሴቲሲያውያንን፤ * [Docetists] “ኢየሱስ መንፈስ ብቻ ነው” የሚለውን ትምህርት ይሽራል።

ጥንታዊ አስተምህሮ ሥላሴ

አስተምህሮ ሥላሴን አስመልክቶ የነበረው ዋነኛ ችግር፤ ብሉይ ኪዳናዊው የአህዳዊነት እምነት ነበር። ቤተ ክርስቲያን እግዚአብሔር አንድ ነው ከሚለው ትምህርቷ ጋር የክርስቶስን መለኮትነት እንዴት ነው የምትቀበለው? የሚለው ጥያቄ ዋነኛው ነበር። ቤተ ክርስቲያን ገና ከጅማሬዋ የሥላሴን አስተምህሮ በሚመለከት ግልጥ የሆነ ግንዛቤ አልነበራትም። ክርስቶስ በተለያየ መንገድ ነበር ይገለጥ የነበረው። አንዳንዶቹ የእግዚአብሔር አሳብ፤ ማለት አካላዊነት ያልነበረውና ሥጋ በለበሰ ጊዜ አካላዊ የሆነ የእግዚአብሔር ቃል (‘ሎጎስ’) ነው ሲሉት፤ ሌሎች ደግሞ የለም ከአብ ጋር አይስተካከል እንጂ፤ ዘላለማዊነት ያለው ነው ይሉ ነበር። በመጀመሪያው የቤተ ክርስቲያን ዘመን፤ አስተምህሮ መንፈስ ቅዱስን አስመልክቶ ያለውም ግንዛቤ በጣም አነስተኛ ነበር። አንዳንዶች መንፈስ ቅዱስ ከአብም ሆነ ከወልድ ያነሰ አድርገው ነበር የተገነዘቡት።

ሞናርኪያኒዝም [Monarchianism]

አስተምህሮ ሥላሴን በሚመለከት ቤተ ክርስቲያንን የገጠሟት ሁለት ጉዳዮች፤ በአንድ በኩል የእግዚአብሔርን አንድነት (አህዳዊነት) ጠብቆ፤ በሌላ በኩል ደግሞ የክርስቶስን መለኮትነት መቀበሉ ነበር። አስተምህሮ ሥላሴን አስመልክቶ በመጀመሪያ የተከሰተው ኑፋቄ፤ በሁለት የሚከፈለው “ሞናርኪያኒዝም” ነው። የዚህ ኑፋቄ አንደኛው ክፍል፤ ብዙ ተቀባይነት ያላገኘው “ጌያል ሞናርኪያኒዝም” [“Dynamic Monarchianism”] የተሰኘው ሲሆን፤ የክርስቶስን አካላዊነት በመሻር የእግዚአብሔርን አህድነት ለማጽናት ሞክሯል። ቀደም ሲል በ190 ዓ.ም. ይህን ዓይነቱን አስተምህሮ ያራመደው፤ የቢዛንቲኑ [Byzantium] ቴዎዶተስ [Theodotus]፤ ከዚያ በኋላ ደግሞ የአንጾኪያ ሊቀ ጳጳስ የሆነው የሳምሳጢው [Samosota] ጳውሎስ ነበር። ስለ ‘ሎጎስ’ (ቃል) ሲያስተምርም እንዲህ ብሏል፡-

* በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

“ከአብ ጋር ልዩነት የለውም፤ ይሁን እንጂ በግጭ መለኮት [“Godhead”] ውስጥ አንድ ጉልህ አካል አይደለም። የሰው አመክንዮ [reason]፤ በሰው ውስጥ እንዳለ ሁሉ፤ ሎጎስም በእግዚአብሔር ውስጥ ስለሚኖር በእግዚአብሔርነት ሊቆጠር ይችላል። ይሁን እንጂ እርሱ አካላዊነት የሌለው ኃይል ነው። ይህ ኃይል በሰዎች ሁሉ ውስጥ የሚገኝ ሲሆን፤ በኢየሱስ ሰብአዊነት ውስጥ ግን ይበልጥ ይሠራል። በሌላ በማንም ላይ ባልተደረገ ሁኔታ በኢየሱስ ሰብእና ጠልቆ በመግባት የርሱን ስብእና አምላክ አደረገው። ስለዚህ ምንም እንኳ እንደ እግዚአብሔር ባይቆጠርም፤ የመለኮት ክብር የተገባው ነው።”

ይህ አስተምህሮ የእግዚአብሔርን አሃዳዊነት ቢጠብቅም፤ በሥላሴ መካከል ያለውን የአካላት ልዩነት ግን የጠበቀ አይደለም።

የሞናርኪያኒዝም ሁለተኛ ጉዳይ፤ ቅርጻዊ ሞናርኪያኒዝም [Modalistic Monarchianism] የሚባለው ሲሆን፤ ይህም ኃይል ሞናርኪያኒዝም [Dynamic Monarchianism] ከሚለው ይልቅ ተቀባይነት አግኝቷል። ይህ አቀራረብ የእግዚአብሔርን አንድ ብቻ መሆን ቢጠብቅም፤ ለክርስቶስ መለኮትነትም ከፍተኛ አጽንኦት ይሰጣል። በተሠገም (ሥጋን በመልበስ) መከራን የተቀበለውና የሞተውም አብ ነው የሚል እምነትም ነበረው። ይህ አስተምህሮ የትምህርቱ አቀንቃኝ በነበረውና ሰባልዩስ [Sabelius] በተባለ የምሥራቅ አገር ሰው መጠሪያነት የሰባልዩስ ትምህርት የሚል ስያሜ አግኝቷል።

ስያሜያዊ “ቅርጻዊነት” ሞዳላዊነት [“Modalistic”]** የሚለው ስያሜ፤ እግዚአብሔር አንድ አምላክ ሆኖ በተለያዩ ቅርጽ ማለትም፤ አንዳንዴ አብ፤ ሌላ ጊዜ ወልድ፤ ሌላ ጊዜ ደግሞ መንፈስ ቅዱስ በመሆን ራሱን የገለጠ መሆኑን ያመለክታል። ምንም እንኳን ስያሜያዊ ሞናርኪያዊያን ስለሦስት አካላት ቢናገሩ፤ አንድ አምላክ መኖሩንና ይህ አምላክ ራሱን በሦስት ስያሜ ወይም ቅርጽ መግለጡን ያምናሉ። በዚህ አመለካከት መሠረት አብ እንደ ወልድ ተወለደ፤ አብ በመስቀል ላይ ሞተ፤ አብ ራሱን በራሱ ከሞት አስነሣ ማለት ነው። እንዲያውም የዚህ ትምህርት ጀማሪ ነው ተብሎ የሚገመተውና ፕራክሲየስ [Praxeus] የተባለው ሰው አብ የራሱ ልጅ ሆነ ብሏል።

** በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

አርዮሳዊነት

ሥላሴን አስመልክቶ በተነሣው ውዝግብ ውስጥ እጅግ ታዋቂው የአሌክሳንድሪያው ቤተ ክርስቲያን መሪ የነበረው፤ አርዮስ ነው። አርዮስ ቅርጻዊ ሞናርኪያኒዝምን በመቃወም ሲያስተምር፤ ዘላለማዊ ተብሎ የሚጠራ አንድ አምላክ ብቻ ሲሆን፤ እርሱም ከሰው አእምሮ በላይ ነው ብሏል። ክርስቶስ ዘላለማዊ ነው ማለት፤ ሁለት አማልክት አሉ እንደማለት ነው ብሎም አስተማረ። በትምህርቱ፤ ወልድ ጅማራ አለው፤ እርሱ ህልውና ያልነበረበት ጊዜ ነበር ካለ በኋላ፤ ወልድ ከአብ እኩል ባሕርይ የለውም፤ በአብ የተፈጠረ ነው ብሏል። ከዚህም ሌላ ክርስቶስ ከሌሎች ፍጥረታት በፊት የተፈጠረና በእርሱም በኩል እግዚአብሔር ሌሎችን ፍጥረታት የፈጠረበት ነው። ስለዚህ ክርስቶስ ከፍጥረታት ሁሉ ከፍተኛውን ሥፍራ የያዘ ነው፤ ቢሆንም እግዚአብሔር ስላልሆነ የመለወጥ ባሕርይ አለው አለ።

አርዮስ ርቱዕ አንደበት በነበረው የአሌክሳንድሪያው አትናቴዎስ ተቃውሞ ገጥሞታል። አትናቴዎስ በመለኮት ውስጥ ያሉትን ሦስት አካላት ሳይጥል፤ የእግዚአብሔርን አንድነት በጽኑ ያስተማረ ሰው ነው። የወልድን ዘላለማዊ ሀላፊም አስገንዝቧል። በመሆኑም በቤተ ክርስቲያን ታሪክ ውስጥ ለትክክለኛው ሃይማኖት ቋሚና ተሟጋች በመሆን ጎልቶ ይታያል።

የኒቅያው ጉባኤ

በአርዮስ ትምህርት የተነሣ የተፈጠረውን ውዝግብ ለመፍታት በ325 ዓ.ም. ኒቅያ በተባለው ሥፍራ አንድ ጉባኤ ተካሄደ። በጉባኤው ላይ 300 ጳጳሳት ተገኝተው ነበር። ጉባኤው አርዮስንም ሆነ፤ አርዮሳዊነትን የሚቀበሉትን ሁሉ አውግዟል። በንጉሡ ካስጸደቀ በኋላም የሚከተለውን የሃይማኖት መግለጫ አወጣ፡-

“ሁሉን በሚችል፤ የሚታየውንና የማይታየውን በፈጠረ፤ በአንድ አምላክ በእግዚአብሔር አብ እናምናለን። የእግዚአብሔር ልጅ በሆነው፤ በአንዱ በጌታ በኢየሱስ ክርስቶስ፤ ከአብ ብቻውን በተገኘው፤ ከአብ ጋር መገኛው [‘ኡሲያስ’/‘ousias’] አንድ በሆነው፤ ከአምላክ በተገኘ አምላክ፤ ከብርሃን በተገኘ ብርሃን፤ ከእውነተኛ አምላክ በተገኘ እውነተኛ አምላክ፤ በተፈጠረ ሳይሆን በተወለደ፤ ከአብ ጋር በማንነት [‘homousion’] አንድ በሆነ፤ ሁሉ በእርሱ በሆነ፤ በሰማይም ይሁን በምድር ባለው፤ ለእኛ ለሰው ልጆች ደኅንነት ወርዶ ሥጋ በሆነ፤ ሰውም በሆነ፤ መከራን በተቀበለ፤ በሦስተኛው

ቀን በተነሣ፤ ወደ ሰማይ ባረገ፤ በሙታንና በሕያዋን ላይ ሊፈርድ በሚመጣው እናምናለን።”

በሃይማኖት መግለጫው ውስጥ የተጠቀሰው “ማንነት” የተሰኘው ቃል አመጣጡ ‘ሆሞሲዮን’ ከሚለው የግሪክ ቃል ሲሆን፤ ፍቺውም ክርስቶስ የአብ አምላካዊ ነው ማለት ሳይሆን፤ ከአብ ጋር ፍፁም የሆነ የህልውና አንድነት አለው ማለት ነው። “ከአምላክ በተገኘ አምላክ” እና “ከእውነተኛ አምላክ በተገኘ እውነተኛ አምላክ” የሚለው አገላለጥ፤ የክርስቶስን መለኮትነት ይበልጥ የሚያጸና ነው። “የተወለደ እንጂ ያልተፈጠረ” የሚለውና “ወደ ምድር የመጣ” የሚለው ደግሞ የሰው ልጅነቱን አበክሮ ይገልጣል።

ከኒቅያው ጉባኤ በኋላ ‘ሆሞሲዮን’ በሚለው ቃል ዙሪያ የሚሸከረከር ውዝግብ ተፈጠረ። ይህ ቃል ብዙዎች ተቃውመውት ነበር። ቃሉ ለረዥም ጊዜ የውዝግብ አርዕስት ሆኖ ቆይቷል። በዚህ መካከል አርዮስና አትናቴዎስ በተደጋጋሚ ከቤተ ክርስቲያን ተወግደዋል። በአንድ ወቅት ደግሞ ምዕራባውያን የአትናቴዎስን አመለካከት ሲደግፉ፤ ምሥራቃውያን ደግሞ ሌላ የተሻሻለ መግለጫ ፈለጉ። በመጨረሻ ግን በ381 ዓ.ም. ንጉሥ ቴዎዶሲዮስ [Theodosius] የኒቅያውን የሃይማኖት መግለጫ የተቀበለውን የቁስጥንጥንያ ጉባኤ ሰበሰበ። ጉባኤውም ‘ሆሞሲዮን’ የሚለውን ቃል በሃይማኖት መግለጫው ውስጥ መቀበሉን አረጋግጧል።

የቁስጥንጥንያው ጉባኤ

በኒቅያው ጉባኤ የሃይማኖት መግለጫ ውስጥ ከሥላሴ አካላት አንዱ የሆነው የመንፈስ ቅዱስ አስተምህሮ በግልጽ አልተቀመጠም። መግለጫው ያረጋገጠው “በመንፈስ ቅዱስ እናምናለን” የሚለውን ብቻ ነበር። በዚህ ጊዜ አርዮስ የወልድ የመጀመሪያ ፍጡር መንፈስ ቅዱስ ነው ብሎ አስተማረ። የቁስጥንጥንያው ሊቀ ጳጳስ መቅደንዮስ [Macedonius] ደግሞ፤ መንፈስ ቅዱስ ልክ እንደ መላእክት ፍጡር የሆነና የወልድ ተገዢ ነው አለ። አትናቴዎስ ግን መንፈስ ቅዱስ ከአብና ከወልድ ጋር የህልውና አንድነት [‘homoousian’/‘ሆሞኡሲያን’] አለው በማለት አጸና። ይሁን እንጂ፤ የቁስጥንጥንያው ጉባኤው በ381 ዓ.ም.፤ “ጌታ በሆነና ሕይወት በሚሰጥ፤ ከአብ በሚወጣና ከአብና ከወልድ እኩል አምልኮን በሚቀበል፤ በነቢያትም በተናገረ በመንፈስ ቅዱስ እናምናለን” የሚለውን መግለጫ አውጥቷል። መግለጫው መንፈስ ቅዱስ በህልውና ከውልድና ከአብ ያነሰ ሳይሆን፤ እኩል መሆኑን በጽኑ አረጋግጧል።

ጥንታዊ አስተምህሮ ክርስቶስ

መነሻ

ሥላሴን አስመልክቶ የሚነሳ ውዝግብ የሥነ-ክርስቶስም ውዝግብ ነው። ክርክሩ የሚያካትተው የክርስቶስን እውነተኛ መለኮትነትና እውነተኛ ሰብእና ብቻ ሳይሆን፤ በሰብእናውና በመለኮትነቱ መካከል ያለውን የባሕርይ ግንኙነትም ነው። ጉዳዩ በውዝግብ ሄድ፤ መጣ እያለ ቀጠለና ዶሴቲሲያውያን የተሰኙ ወገኖች የኢየሱስን ሰብእና፤ ኢቢዮናውያን* የተባሉት ደግሞ መለኮትነቱን ካዱ። አርዮሳውያን መለኮትነቱን ዝቅ አደረጉ፤ አቡሊናርዮሳውያን የተባሉት ክፍሎች ሰብእናውን አሳነሱ፤ ንስጥሮሳውያን የሁለቱን ባሕርያት ውህደት ካዱ፤ አውጣኪዎች** ደግሞ የክርስቶስን አንድ ባሕርይ ብቻ አጸኑ።

አቡሊናርዮሳዊነት

ወጣቱ አቡሊናርዮስ [Apollinarius] በመባል የታወቀው ሰው፤ አርዮሳዊነትን በመቃወም ወደ ተቃራኒው አቅጣጫ እጅግ የራቀ ትምህርት አስተማረ። በዚህ አክራሪነቱም ኑፋቄ ሆኗል። አቡሊናርዮስ “መለኮት የሆነው ቅድመ ህላዌ ቃል (‘ሎጎስ’)፤ ሰው በሆነው ኢየሱስ ውስጥ በመንፈስ አደረ። ስለዚህ ኢየሱስ ሰብአዊ አካልና ሰብአዊ ነፍስ ቢኖረውም፤ የሰው መንፈስ አልነበረውም” በማለት አስተማረ። የሰው መንፈስ ስለሌለው ደግሞ የኢየሱስ አካል እንደ ሰው አካል ሊቆጠር አይችልም... በማለትም የክርስቶስን የሰውነት ባሕርይ ከሰብእና በታች አድርጎታል። በርሱ አመለካከት የሰው መንፈስ የኃጢአት ማደሪያ ነው፤ ስለዚህ ክርስቶስ ኃጢአት የለሽ የሚሆነው ሰብአዊ ያልሆነ መንፈስ ሲኖረው ብቻ ነው።

የአቡሊናርዮስ አመለካከት ትልቁ ችግር፤ የክርስቶስን መለኮትነት ተቀብሎ ትክክለኛ ሰብእናውን መካዱ ነው። በዚህ ትምህርት መሠረት ክርስቶስ ከሰብእና በታች ነው። አቡሊናርዮስ በክርስቶስ ሰብእናና

* ኢቢዮናውያን በጥንታዊቱ ቤተ ክርስቲያን የክርስቶስን ከድንግል መወለድና አምላክነቱን ክደው፤ ኢየሱስ ሰብአዊ የሆነ ነቢይ ብቻ ነው በማለት የሚያስተምሩ የሃይማኖት ክፍል ናቸው።

** በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

በመለኮትነቱ መካከል ያለውን አንድነት ሲፈልግ፣ የክርስቶስን ሰብእና ክዷል። በዚህም ሳቢያ በ381 ዓ.ም. በተካሄደው የቁስጥንጥንያ ጉባኤ ተወገዘ።

ንስጥሮሳዊነት

ንስጥሮስ [Nestorius] የኬልቄዶን ጉባኤ ማርያምን “የአምላክ እናት” በማለት የጠቀሰውን መግለጫ አልወደደውም። ምንም እንኳ መግለጫው ስለ ክርስቶስ ሰብእና ቢገልጥም፣ ንስጥሮስ ይህን የማርያምን አምልኮ ያስከተለ መግለጫ ተቃውሟል። ክርስቶስን አስመልክቶ በአንድ አካል ሁለት ባሕርይ መኖሩን ከመቀበል ይልቅ፣ “በክርስቶስ መለኮትነትና ሰብእና መካከል ውህደት መኖሩን በመካድ ሁለት ባሕርይ፣ በሁለት አካላት” የሚል አቋም ያዘ። ክርስቶስ በሰብእናው መከራን ሲቀበል፣ መለኮትነቱ ጣልቃ አልገባም በማለትም አስተማረ። (ጆን የተባለው የደማስቆ መምህርም ይህን የመሰለ አመለካከት ነበረው።) ይህ ትምህርት፣ የክርስቶስን ሥጋ መልበስ ትክክለኛ ትምህርት የሚቃወምና፣ መለኮትነቱንና ሰውነቱን ከመቀበል ይልቅ፣ በክርስቶስ ያሉ ሁለት አካላት ሳይዋሃዱ እምላክም ሰውም ሆነው ለየብቻ ይኖራሉ የሚል ነው። ንስጥሮስ ማርያም የኢየሱስ ሰብእና ብቻ መገኛ ስለሆነች፣ ክርስቶስ ሁለት የተለያዩ አካላት አሉት ብሎም አምኗል። ይህ ሰው የክርስቶስን መለኮትነት የካደውን አርዮስንና፣ የማርያምን አምልኮ ለመቃወም ቢነሣም፣ የክርስቶስን ሰብእናና መለኮትነት መዋሃድ ክዶ በ431 ዓ.ም. በኤፌሶ ጉባኤ ተወግዟል።

አውጣኪነት

ከ380-456 ዓ.ም. የኖረው አውጣኪ [Eutyches]፣ ንስጥሮስን በመቃወም “ሞኖፎሳይት” [Monophysite] የተሰኘውንና ክርስቶስ አንድ ባሕርይ ብቻ እንዳለው የሚገልጠውን የኑፋቄ ክፍል መሠረተ። በዚህም መሠረት “ክርስቶስ መለኮታዊ ባሕርይ ለሰብእና ባሕርይ እንደሚመች ሆኖ ሰብእናውን ያዘ እንጂ በእርግጥ መለኮት አልነበረም። ... እንዲሁም ሰብአዊ ባሕርይ ለመለኮታዊ ባሕርይ የሚመች ሆኖ መለኮታዊ ባሕርይን ያዘ እንጂ በእርግጥ ሰብአዊ አልነበረም” አለ።

በአውጣኪ ትምህርት መሠረት እንግዲህ፣ ክርስቶስ ሰብአዊም መለኮታዊም አይደለም። ይህ ሰው በትምህርቱ አዲስ ሦስተኛ ባሕርይ ፈጠረ። በዚህ ትምህርት መሠረት ክርስቶስ ሰብአዊም መለኮታዊም ያልሆነ አንድ ባሕርይ ብቻ ነው ያለው።

ይህ አመለካከት በ451 ዓ.ም. በኬልቄዶን ጉባኤ ቢወገዝም፤ የግብፅ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ተቀብላዋለች።

በኋላም የዚህ አመለካከት ልዩ ልዩ ገጽታ “ሞኖቴላይት” [Monothelism] በሚባለው አዲስ ስያሜ ተራባ። ይህ አመለካከት ክርስቶስ ያለው አንድ ፍቃድ ብቻ ነው የሚል ትምህርት ሲያቀርብ ቆይቶ፤ በ680 ዓ.ም. በተካሄደው የቁስጥንጥንያ ጉባኤ ተወግዟል።

የአስተምህሮ ክርስቶስ ኑፋቂዎች				
መናፍቃን	ወቅት	ማጣቀሻ	መለኮታዊውን ባሕርይ	ለብሉይውን ባሕርይ
ዶሴቲሲያውያን	የ1ኛው ምዕተ ዓመት መገባደጃ	1ኛ ዮሐንስ 4፡1-3	ተቀበሉ	ካዱ
ኢቢዮናውያን	2ኛው ምዕተ ዓመት	ኤሬኔዎስ	ካዱ	ተቀበሉ
አርዮሳውያን	4ኛው ምዕተ ዓመት	በ325 ዓ.ም. በኒቅያ ጉባኤ የተወገዘ	ዝቅ አደረጉ	ተቀበሉ
አቡሊናርዮሳውያን	4ኛው ምዕተ ዓመት	በ381 ዓ.ም. በቁስጥንጥንያ ጉባኤ የተወገዘ	ተቀበሉ	ዝቅ አደረጉ
ንስጦርሳውያን	5ኛው ምዕተ ዓመት	በ431 ዓ.ም. በኤፌሶን ጉባኤ የተወገዘ	ተቀበሉ*	ተቀበሉ
አውጣኪዎች	5ኛው ምዕተ ዓመት	በ451 ዓ.ም. በኬልቄዶን ጉባኤ የተወገዘ	ዝቅ አደረጉ**	ዝቅ አደረጉ

* ንስጦርሳውያን ክርስቶስ ሁለት አካል ነበረው ብለው ያምኑ ነበር።

** አውጣኪዎች ክርስቶስ ሙሉ ሰውም ሆነ ሙሉ መለኮታዊ ያልሆነ፤ አንድ የተዋሃደ ባሕርይ ነበረው በማለት ያስተምሩ ነበር።

ጥንታዊው ሥነ-መለኮት

ኃጢአትና ጸጋ

ፔላጊዩስ። ይህ ሰው የተገለለና አስቸጋሪ ኑሮ የኖረ እንግሊዛዊ መነኩሴ ሲሆን፤ አውግስጢኖስ ካለፈባቸው መንፈሳዊ ውዝግቦች አንዱንም የሚያውቅ አልነበረም።

ፔላጊዩስ ስለ ሰው እና ስለ ደኅንነት ያለውን አስተምህሮ ለመጀመሪያ ጊዜ ያቀረበው ወደ 400 ዓ.ም. ገደማ ሮም ውስጥ ነው። በ410 ዓ.ም. ወደ አፍሪካ መጥቶ አውግስጢኖስ ከተባለው ሰው ጋር ቢገናኝም፤ በሁለቱ መካከል የከረረ አለመግባባት ተፈጥሮ ነበር። የግጭታቸው መሠረታዊ ጉዳይ፤ የሰውን ነጻ ፈቃድና የውርስ ኃጢአት [original sin] የሚመለከት ነበር። ፔላጊዩስ፤ ሰው መልካምም ሆነ ክፉ ማድረግ ከሚችል ነፃ ፈቃድ ጋር እንጂ፤ ከአዳም ከሚወረስ ኃጢአት ጋር አይወለድም ብሎ አመነ። ይህም የሚሆነው ሰው ሲወለድ እግዚአብሔር እያንዳንዱን ነፍስ ልክ እንደ አዳም ጊዜ ነጻ አድርጎ ስለሚፈጥራት ነው። እያንዳንዱም ነፍስ መልካም ወይም ክፉ የማድረግ ችሎታ አላት። እንደ እውነቱ ከሆነ ኃጢአት የለሽ ኑሮ ለመኖር ይቻላል። ምክንያቱም የአዳም ኃጢአት የሰውን ልጅ ዘር በሙሉ ሳይሆን፤ እርሱን ብቻ ነው የሚመለከተው። ስለሆነም ማንኛውም ሰው በማንኛውም አጋጣሚ ከሚቀርቡለት ክፉና ደግ ሁኔታዎች መካከል መርጦ መልካሙን ወይም ክፉውን ለማድረግ ይችላል። ፔላጊዩስ በዓለማችን ያለው የኃጢአት ችግር ምክንያቱ ሰዎች “መጥፎ ምሳሌ ስለሚያዩ”፤ ወይም “የተሳሳተ ትምህርት ስለሚሰጣቸው” ነው ይላል። ምንም እንኳን የእግዚአብሔር ጸጋ በሕይወት ለሚገጥም ክፉ ነገር ማሸነፊያ የሚጠቅም ቢሆን፤ ለደኅንነት ግን አስፈላጊ አይደለም። ምክንያቱም ሰው ደኅንነትን የመምረጥ ችሎታ አለው። ሰው በውርስ ያገኘው ክፉ ነገር ስለሌለ፤ የሕጻናት ጥምቀት ለደኅንነት አስፈላጊ አይደለም። የሕጻናት ጥምቀት ልጆችን የማስመረቅ ሥርዓት ብቻ ነው ይላል።

አውግስጢኖስ። ይህ ሰው የተወለደው በ354 ዓ.ም. ሰሜን አፍሪካ ውስጥ ነው። ምንም እንኳን እናቱ ክርስቲያን ብትሆን፤ እርሱ ግን ከመልካም ሥነ ምግባር የወጣ፤ የተቅበዘበዘ፤ ሰላምና ዕረፍት የለሽ ሕይወት ያለው ነበር። ለሕይወቱ ሰላም በመሻትም የማኒኪያውያን* ደቀ

* ማኒኪያውያን በ3ኛው መቶ ዓመት ፋርስ በተባለው አገር የተነሣው ማኒ የተባለ ኑፋቄ ተከታዮች ነበሩ። ማኒ የፋርሳውያንን፤ የክርስቲያንና የቡዲህስትን ትምህርቶች በማጣመር አዲሱና የተለየ ሃይማኖት አሰነሣ። ራሱንም ‘ጸራቅሊጦስ’ [‘parakletos’] (‘አፅናኝ’ የዮሐንስ ወንጌል 14: 16) ብሎ በመጥራት፤ እየሰበከና እያስተማረ በፋርስ፤ በሕንድና በባቢሎን ተጓዘ። ትምህርቱም ወደ ምዕራብ በመስፋፋት እስከ መካከለኛው ዘመን ድረስ ቆየቷል።

መዝሙር ሆነ። ቀጥሎም አዲሱን የፕሌቶ [Plato] ፍልስፍና አጠና። አምብሮዝ [Ambrose] በተባለው የሚላን [Milan] ጳጳስ አማካይነትም ስለ ክርስትና አወቀ። ይሁን እንጂ፤ የኃጢአትን አስከፊ ኃይል ለማሸነፍ አለመቻሉ ያሠቃየው ነበር። ሮሜ 13፡14 ላይ ያለውን ቃል ካነበበ በኋላ ግን፤ ከዚህ የኃጢአት ሸክም በመላቀቅ ክርስቲያን ሆነና ሕይወቱ ተለወጠ። ወዲያውኑ የጳውሎስን መልእክቶች በጥንቃቄ ማጥናቱን ቀጠለ፤ የእግዚአብሔርን ጸጋም ተለማመደ።

ያለምንም ጥርጥር ሥፍራው በጳውሎስና በሉቃስ መካከል ነው የሚባልለት የሥነ-መለኮት ሰው አውግስጢኖስ፤ የሚከተሉትን አስተምህሮዎች መሥርቷል፡- ሰው ከውድቀት በፊት በእግዚአብሔር አምሳል በጥበብ፤ በፍጹምነት፤ በቅድስናና ኢመዋቲ በሆነ ሕይወት ውስጥ ነበር። በእግዚአብሔር ዘንድ የነበረውን ክብር ያጣው ከአዳም ኃጢአት የተነሣ ነው። ለእግዚአብሔር ሊኖረው የሚገባን ፍቅር በራስ ፍቅር ተካው። ኃጢአትን ለመከላከል ወደማይችልበት ሁኔታ ተለወጠ። የሰው ፈቃድ ተበከለ፤ ወደ ክፉም አዘነበለ፤ ነጻ መሆኑም ቀረ።

በዚህም ምክንያት በኃጢአት የወደቀው ሰብአዊ ተፈጥሮውና ውጤቱ፤ ለመላው የሰው ልጅ ተላለፈ። በአውግስጢኖሳዊው የኃጢአት መተላለፍ አስተምህሮ መሠረት፤ የሰው ልጅ በሙሉ “በአዳም ዘር ውስጥ” ነበር። በመሆኑም አዳም ኃጢአት በሠራ ጊዜ፤ መላው የሰው ዘር፤ እስከ ዘመነ ፍጻሜ የሚኖረው ሁሉ፤ በአዳም ኃጢአት እንደተሳተፈ ተቆጥሮ በበደለኛነት ይፈረድበታል። እንደዚህ ነው አውግስጢኖስ ሮሜ 5፡12 ላይ ያለውን ቃል የተገነዘበው። ይህ የጸጋ መገፈፍና ፍርድ ሕፃናትን ሳይቀር በክሏቸዋል።

ሰው ከፍጹም የኃጢአት ብክለት እንዲድንና የተገፈፈ ጸጋው ይመለስለት ዘንድ፤ የእግዚአብሔር ጸጋ ያስፈልገዋል። በውድቀት ሳቢያ የሰው ብቸኛ ፈቃድ ኃጢአት ማድረግ ሆነ። መልካም ነገር ማድረግ ተሳነው። በዚህ ምክንያት፤ ደኅንነትን ለማረጋገጥ እግዚአብሔር ጸጋውን ላከ። ይህንንም አውግስጢኖስ “የማይገታ ጸጋ” ብሎ ሰይሞታል። የእግዚአብሔር ጸጋ የሰውን ተፈጥሮ በመቃወምና በመቃረን አይሠራም። ይልቁንም ሰው መልካሙን ይመርጥ ዘንድ ፈቃዱን ይለውጠዋል። የሰው ፈቃድ እየታደሰ ወደ እውነተኛው ነጻነት ይመለሳል። እግዚአብሔር ሰው በነጻ ምርጫው ወደ መልካም ምግባርና ቅድስና እንዲያዘነብል ያደርገዋል። በዚህ ሁኔታ በሰው ለሚገኘው መልካም ነገር ሁሉ ምንጩ የእግዚአብሔር ጸጋ ብቻ ይሆናል። ወንጌልን ለማመን እንኳ የሚያስችለው ይኸው ጸጋ

ነው። ለኃጢአተኛ ጸጋ የተሰጠው ሰላማን ሳይሆን፤ ያምን ዘንድ ነው። ምክንያቱም እምነት ራሱ የእግዚአብሔር ስጦታ ነውና።

መደምደሚያ። በፔላጊዩስና በአውግስጢኖስ መካከል ያለው ልዩነት በጣም የሰላ ነበር። ፔላጊዩስ ሰው ነጻ ሆኖ እንደተወለደ፤ የፈቃድንም ጸጋ እንዳልተገፈፈና ወደ ክፉ የሚያዘነብል የውርስ ኃጢአት እንደሌለበት ያምናል። እንደእርሱ እምነት ሰው የእግዚአብሔር ፀጋ ሳያስፈልገው፤ እግዚአብሔርን ለማገልገል የመምረጥ ችሎታ አለው። አውግስጢኖስ እንደሚያምነው ግን፤ የአዳም ኃጢአት ወደ መላው የሰው ዘር ተላልፏል። ሰው ሁሉ በኃጢአት ተበክሏል። ፈቃዱም ወደ ክፉ ያዘነብላል። ሰውን የሚያድነው የእግዚአብሔር ጸጋ ጣልቃ ገብነት ብቻ ነው። ሰው መልካሙን የማድረግ ነፃ ምርጫ አልነበረውም። ደኅንነት ማለት ሰው ከእግዚአብሔር ጋር የሚያደርገው መተባበር ሳይሆን፤ ለደኅንነቱ መላኩ በሙሉ በእግዚአብሔር ጸጋ ላይ መደገፉ ነው።

ፔላጊዩስ እና አውግስጢኖስ ስለ ኃጢአት ያላቸው አመለካከት		
የግንጽጸሪያ ነጥቦች	ፔላጊዩስ	አውግስጢኖስ
የውድቀት ውጤት	አዳምን ብቻ በክሏል	መላውን የሰው ዘር በክሏል
የውርስ ኃጢአት	የለም	አለ
ሰው በልደቱ ጊዜ	ነፃ ሆኖ ይወለዳል	ከኃጢአት ዝንባሌ ጋር ይወለዳል
የሰው ፈቃድ	ነፃ ነው	ለኃጢአት ተገዢ ነው
የሁለንተናዊ ኃጢአት መነሻ	በመጥፎ ምሳሌዎች ሳቢያ የሚመጣ ነው	ከሰው የኃጢአተኝነት ተፈጥሮ የሚመነጭ! ሰው “ኃጢአትን አለማድረግ አይቻለውም”
በደኅንነት ወደ እግዚአብሔር መመለስ	ያለ እግዚአብሔር ጸጋ የሚቻል ነው	በእግዚአብሔር ጸጋ አማካይነት ብቻ የሚቻል ነው

ፔላጊዩስ በመጨረሻ በ415 ዓ.ም. በኢየሩሳሌም ጉባኤ በቡፋቂነት ተወነጀለ። በ416 ዓ.ም. ደግሞ በርሱ የተሰየመው ፔላጊዩሳዊነት በካርታጎና በሚሌቭ [Mileve] ጉባኤዎች፤ እንዲሁም በ431 ዓ.ም. በኤፌሶን ጉባኤ በቡፋቂነት ተወገዘ።

ከዚህ በኋላ የተፈጠረው መጥፎ አጋጣሚ፤ አስታራቂ መሰል አቋም ያለው ከፊል ፔላጊዩሳዊነት መመሥረቱ ነው። የዚህ አቋም

ተከታዮች፡ የእግዚአብሔር ጸጋም ሆነ የሰው ነጻ ፈቃድ፡ በደኅንነት ውስጥ አስፈላጊ ናቸው ይላሉ። ሰው ለደኅንነቱ ከእግዚአብሔር ጋር ሊተባበር ይችላል፤ ምክንያቱም የሰው ፈቃድ በውድቀት ጊዜ ተዳክመ እንጂ ክፉኛ አልተጎዳም ይላሉ። ይህ ክፊል ፔላጊዩሳዊነት በመጨረሻ በሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ሙሉ በሙሉ ተንሰራፋ።

ጥንታዊው አስተምህሮ ደኅንነት

ሥርየትና ደኅንነት

ሐዋርያት አባቶች የክርስቶስን የምትክ መሥዋዕትነት ያስተማሩ ሲሆን፤ የቅዱሳት መጻሕፍት ቃልንም አጠንክረው ይዘዋል። ነገር ግን ስለ ክርስቶስ መሥዋዕትነት ጉዳይ በዝርዝር በመግለጥ በጥልቀት አላብራሩም። በመሆኑም ስለ ሥርየት የሰጡትን መግለጫ ልብ ማለቱ ተገቢ ነው። ቀሌምንጦስ የተባለው መንፈሳዊ መምህር የኢየሱስ ክርስቶስ ደም በአብ ዘንድ ክቡር እንደሆነ ሲጠቅስ፡ “ለደኅንነታችን የፈሰሰ ስለሆነ ለዓለም ሁሉ የንስሐን ጸጋ እስገኝቷል” ብሏል። ይህ አገላለጥ ሰው ለራሱ ደኅንነት አስተዋጽኦ ያደርጋል የሚል ይመስላል። (“የንስሐ ጸጋ” የሚለውና የፈሰሰው ደም ውጤት ለየብቻ እንደሆኑ ያሳያል።) ከዚያም ሌላ፤ ወሰን የሌለውን ሥርየት (“ለዓለም ሁሉ”) በማለት ያመለክታል። ቀሌምንጦስ በተጨማሪ፤ የክርስቶስ ደም ላመኑ ሁሉ ሥርየትን እንደሚሰጥ ጠቅሷል። አግናጢዮስ የተባለው ሰውም ተመሳሳይ መግለጫ ሰጥቷል። ሌሎች ተመሳሳይ መግለጫዎችም የኢየሱስ ክርስቶስ ደም ለደኅንነት ወሳኝ መሆኑን ያመለክታሉ። ፖሊካርፕ የተባለው ጸሐፊ፤ የክርስቶስን ለሰው ልጆች በምትክነት መሞት ሲገልጥ፤ “ክርስቶስ ኃጢአታችንን በገዛ ሰውነቱ በመስቀል ላይ ተሸክመው” ይላል።

አትናቴዎስ ደግሞ፤ ይህ የክርስቶስ የምትክነት ሞት ያረካው የእግዚአብሔርን ቅድስናና ፍትሕ ሳይሆን፤ የእግዚአብሔርን እውነት ነው ብሎ አስተምሯል። አውግስጢኖስ ደግሞ፤ የኢየሱስ ክርስቶስ ሞት የእግዚአብሔርን ቁጣ ያገደና ሰውን ከእግዚአብሔር ጋር ያስታረቀ መሆኑን ገልጧል። ይሁን እንጂ የዚህ ሰው የሥርየት አስተምህሮ በደንብ የተቀናበረ አልነበረም።

የደኅንነት አፈጻጸም

ሐዋርያት አባቶች ደኅንነትን ለማግኘት የክርስቶስ ሞት አስፈላጊ መሆኑን ቢገልጡም፤ ሥራ የደኅንነት ማግኛ ሌላ ክፍል እንደሆነም

አስተምረዋል። ቀሌምንጦስ መታዘዝ፣ ለደኅንነት አስፈላጊ መሆኑን በአጽንኦት ገልጧል። ምሳሌም ሲሰጥ፣ ሔኖክን፣ ኖህን አብርሃምንና ሎጥን ጠቅሷል። ረአብም “በእምነት በማስተናገድ” ድናለች ካለ በኋላ፣ ደኅንነት የሚገለጠው “በቅድስናና በጽድቅ ጎዳና በማለፍ እንዲሁም በጥምቀት ነው” ብሏል። የአብን ፈቃድ መፈጸም፣ ሥጋን ማንጸት፣ የጌታን ትእዛዛት መጠበቅ፣ እርስ በእርስ መዋደድ፣ ክፉ ምኞትን መቃወምና ጽድቅን መለማመድ ተገቢ እንደሆኑ አስተምሯል። ሰው ደኅንነትን ለማግኘት በእግዚአብሔር ሥራ መሳተፍ (መተባበር) አለበት፣ የሚለው አመለካከት በቀጣዮቹ ዓመታት ሲሠራበት ቆይቷል። ጥምቀት የኃጢአት ሥርየት ያስገኛል፣ የሚለው አመለካከትና፣ ቀስ በቀስም የአንዳንድ ክርስቲያኖች ሥቃይና ለማዕትነት ለሌሎች የኃጢአት ሥርየት ይሆናል የሚለው እምነት ቋሚ ሆነ።

እንደ ፔላጊዩስ ያሉ ሰዎች ከቅዱሳት መጻሕፍት ትምህርት አፈንግጠው ደኅንነት ሕግን በመጠበቅ ይገኛል ይሉ ጀመር። የኖስቲካዊ መምህራንም፣ ራስን ከቁስ አካላዊው ዓለም ብክለት በማራቅ ደኅንነት ሊገኝ ይችላል አሉ። በምሳሌ ፈቺነቱ የሚታወቀው ሰው አርጊንስ [Origen] ደግሞ፣ ሌላው ቀርቶ ቀስ በቀስ ሁሉ፣ አጋንንት እንኳ ሳይቀሩ፣ ለትምህርት የሚሆናቸውን ቅጣት ከተቀበሉ በኋላ ይድናሉ ብሎ አስተማረ።

ጥንታዊው አስተምህሮ ቤተ ክርስቲያን

ጥምቀት

ዲዳኬ [‘Didache’/የአሥራ ሁለቱ ሐዋርያት ትምህርት]፣ ሰው በሥላሴ ስም መጠመቅ፣ እንዳለበትና ከጥምቀት በፊት ተጠማቂውም ሆነ አጥማቂው መጽም እንዳለባቸው ያዛል።

በጥንታዊት ቤተ ክርስቲያን የጥምቀት ሥርዓት ከፍተኛ ሥፍራን የያዘ ስለነበር፣ ከዚህ በመነሣት ብዙዎች በጥምቀት ስለሚገኝ ዳግም ልደት አስተማሩ። ጁስቲን ማርቲር በመባል የሚታወቀው ሰው፣ የኃጢአትን ሥርየት ለማግኘት፣ በጥምቀት ጊዜ ለተጠማቂው በአብ ስም መማጠን ያስፈልጋል፣ በማለት አስተምሯል። ተጠማቂው ከጥምቀት በኋላ ኃጢአትን ሊያደርግ አይገባውም፣ የሚሠራቸው አንዳንድ ኃጢአቶችም ይቅርታ እንደማይደረግላቸው ይቆጠር ነበር። ምንም እንኳ ይህ አሳብ በሐዋርያት አባቶች ዘንድ አጽንኦት ባይሰጠው፣ በኋለኞቹ ዓመታት ግን ተቀባይነቱ ጨምሯል። ለምሳሌ አውግስጢኖስ የውርስ ኃጢአትና

ከጥምቀት በፊት የተፈጸመ ኃጢአት፤ በጥምቀት ይታጠባል በማለት አስተማረ። ለዚህ ነበር የሕጻናትን ጥምቀት የደገፈው። ይሁን እንጂ፤ አዋቂዎች ጥምቀትን ለመቀበል ንስሐና እምነት እንደሚያስፈልጋቸው ገልጧል። ኤሬኔዎስ [Irenaeus] እና አርጌንስ የሕጻናት ጥምቀት የሚጠቅም መሆኑን ሲያረጋግጡ፤ ተርቱሊያን የተባለው ሰው ግን ተቃውሟል።

የጥምቀት አፈጻጸም ሥርዓት በሐዋርያት አባቶች ግልጽ ትምህርት አልተሰጠበትም። በዲዳኬ ውስጥ ግን በጥምቀት ጊዜ የውኃ መርጨትና ከላይ የማፍሰስን ሥርዓት እንደ አማራጭ ይፈቅዳል። በጥንታዊት ቤተ ክርስቲያን የነበረው ልምድ ግን በማዘፈቅ ማጥመቅ ነበር።

የጌታ እራት

አግናጢዮስ ወደ ኤፌሶን በጻፈው መልእክት ላይ የጌታን እራት፤ “የሞት ማርከሻ፤ የሕይወት መድኃኒት እና ከክርስቶስ ጋር ለዘላለም እንድንኖር የሚያደርገን ነው” ይላል። በዲዳኬ ላይም ስለ ጌታ እራት አወሳሰድ መመሪያ ተሰጥቷል። የጌታን እራት ከመውሰድ በፊትና ከወሰዱ በኋላም ስለሚኖረው ጸሎት ተገልጧል። የጌታ እራትን ለመካፈል ጥምቀት አንደኛው መለኪያ ሆኗል። ጁስቲን ማርቲር ሲያስተምር “ይህ በጸሎት ቃል የተቀደሰውና ከእርሱ (ከጌታ) የሚመጣው፤ የእኛም ሥጋና ደም ተመግቦት የሚለወጥበት ምግብ በሥጋ የተገለጠው የኢየሱስ ሥጋወደሙ ነው” ብሏል። በጌታ እራት ጊዜ አማኙ የሚወስደው ኅብስትና ወይን በቀጥታ የጌታ ሥጋና ደም ይሆናል፤ የሚለው የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን አስተምህሮ [Transubstantiation/ትራንሰብስታንሺዬሽን] የተጻነሰበት አሳብም ይኸው ነው።

የቀድሞዎቹ ክርስቲያኖች ከጌታ እራት በፊት በግሪክኛ ‘አጋፔ’ የሚባለውን የፍቅር ግብዣ ይለማመዱ ነበር። ይህም ገበታው በጳጳሱ እየተባረከ ለእግዚአብሔር የሚቀርብ የምስጋና ስጦታ እንደሆነ በመቁጠር ይከናወን የነበረ ነው። በመሆኑም ሥርዓቱ የምግብ ምስጋና ወይም መሥዋዕት በመባል ይታወቅ ጀመር። በቅስና አገልግሎት ጊዜ፤ ቄስ የክርስቶስ ምትክ በመሆን የጌታን ሥጋና ደም ለኃጢአት የሚሆን መሥዋዕት አድርጎ ያቀርብ ነበር። የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን የቅዳሴ ሥርዓት አጀማመርም በዚህ የጥንታዊት ቤተ ክርስቲያን የመሥዋዕት አቀራረብ ሥርዓት ላይ የተመረኮዘ እንደሆነ በግልጽ ይታወቃል። አውግስጢኖስ ምንም እንኳ ይህን ሥርዓት እንደ መታሰቢያ አድርጎ ቢቀበለው፤ አማኙ የሚወስደው ኅብስትና የወይን ጠጅ በቀጥታ የክርስቶስ ሥጋና ደም ይሆናል ብሎ አስተምሯል።

ጥንታዊው የሥነ-ፍጻሜ አመለካከት

ከ130-140 ዓ.ም. በነበረው ጊዜ፤ ፓፒየስ የተባለው ሰው፤ ስለ ሺህ ዓመቱ የክርስቶስ መንግሥት የዳበረ መግለጫ ሰጥቷል። ኤሬኔዎስ ፓፒየስ፤ “ይህ መንግሥት ጸድቃን ከሞት የሚነሡበትና የሚነግሡበት ሲሆን፤ ተፈጥሮም ታድሶና ከእስራት ነጻ ሆኖ፤ ለምግብ የሚሆነውን ማንኛውንም ፍሬ የሚሰጥበት ወቅት ነው” በማለት የተናገረውን አመልክቷል። ጌታ ስለዚህ መንግሥት ያስተማረውን ፓፒየስ ሲጠቅስ፤ “እያንዳንዱ አሥር ሺህ ቅርንጫፎች ያሉት ወይን ይበቅላል... አንዲት የሰንዴ ቅንጣት አሥር ሺህ ዘለላ ታፈራለች... ለምለሙ ሣርና እንስሳቶችም ሁሉ እንዲሁ ከዚህ የምድር ፍሬ በመጠቀም በሰላምና በሰምምነት በሁሉም ነገር ለሰው በመገዛት ይኖራሉ” ብሏል። ፎቲየስ [Photius] የተባለው ሌላ የሥነ-መለኮት ሰው ደግሞ፤ ፓፒየስና ኤሬኔዎስ ሁለቱም፤ “የእግዚአብሔር መንግሥት የምግብ ደስታንም የሚያካትት እንደሆነ” ማስተማራቸውን ጠቅሷል። ስለዚህ እነዚህ መግለጫዎች፤ የሺህ ዓመቱ መንግሥት በትክክል እንደሚመጣ የሚያረጋግጡ ናቸው።

ከቀደሙት ጸሐፊዎች፤ ምናልባት ኤሬኔዎስ ስለ ሺህ ዓመቱ መንግሥት ጠለቅ ያለ መግለጫዎችን ሳይሰጥ አልቀረም። በትንሣኤዎች መካከል ያሉትን ልዩነቶች በማሳየት፤ ጸድቃን አስቀድመው አዲሱን ሰማይና አዲስ ምድር ለመረከብ እንዲሁም ለመንገሥ እንደሚነሡ፤ ከዚህ መንግሥት ቀጥሎም ፍርድ እንደሚሆን አስተምሯል። ኤሬኔዎስ ይህን እምነቱን የመሠረተው ዘፍጥረት 12፡1-3 ውስጥ በተጠቀሰው አብርሃማዊ ኪዳን ላይ ነው። የምድሪቱ ወራሾች አዲሱን የወይን ጠጅ ስለሚጠጡበት “አዲስ ቃል ኪዳንም” ተናግሯል። ጸድቃን በአዲስና ነጻ በሆነ፤ ምግቡም በተትረፈረፈ አዲስ የፍጥረት ሥርዓት ውስጥ ለመንገሥ ከሞት ይነሣሉ ብሏል። ኤሬኔዎስ የሺህ ዓመቱን ዘመን አስመልክቶ ከኢሳይያስ መጽሐፍ ምዕራፍ 11 እና 65ን ጠቅሷል። የኤሬኔዎስ የቅዱሳት መጻሕፍት አጠቃቀም በጊዜው ከነበሩት ሰዎች አጠቃቀም ጠለቅ ያለና የተቀናበረ ነበር።

ጁስቲን ማርቲር፤ ታቲያን [Tatian]፤ ኤሬኔዎስ፤ ተርቱሊያን [Tertullian]፤ ሂፖሊቲስ [Hippolytus] እና አቡሊናርዮስ የተባሉትና ሌሎችም የሥነ-መለኮት ሰዎች የሁለተኛው ምዕተ ዓመት ቅድመ-ሺህ ዓመታውያን [Pre-millennialists]* እንደነበሩ ታውቋል። አልቡሺህ ዓመታዊነት [Amillennialism]* ግብፅ እስክንድርያ ውስጥ ከነበረው የቅዱሳት መጻሕፍት ተምሳሌት አፈታት ጥበብ ጋር የሚያያዝ ሲሆን፤

* በዚህ ርእስ ላይ ተጨማሪ መረጃ ለማግኘት አባሪ አንድን ይመልከቱ።

እንደ ቀሌምንጦስ፥ አርኒንስና ዲዮናስዮስ [Dionysius] ያሉ ሰዎች በዚህ ክፍል ይመደባሉ። አውግስጢኖስ ይህን ዘመን ቤተ ክርስቲያንና ዓለም የሚፋጩበት ነው ብሎ በማስተማሩ፥ ምናልባት እምነቱን በግልጽ ያሰፈረ የመጀመሪያው አልቦ-ሺህ ዓመታዊ ሳይሆን አይቀርም። አውግስጢኖስ አልቦ-ሺህ ዓመታዊነትን አቋም የያዘበት ምክንያት ልብ ሊባል ይገባል። የሺህ ዓመት መንግሥት እምነት ያላቸው ክርስቲያኖች፥ መጨውን መንግሥት በሥጋዊ መልክ እንዳይት ተገንዝቧል። ከዚህ የተነሣ የሺህ ዓመት መንግሥት አለ የሚለውን አቋም ተወ።

የመካከለኛው ዘመን ሥነ-መለኮት

መካከለኛው ዘመን በመባል የሚታወቀው ጊዜ፣ ቀዳማዊ ጎርጎርዮስ የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳስ ሆኖ ከተሰየመበት ከ590 ዓ.ም. ጀምሮ፣ ማርቲን ሉተር ፕሮቴስታንታዊውን ተሐድሶ እስካቀጣጠለበት እስከ 1517 ዓ.ም. ድረስ ያለውን ዘመን ያጠቃልላል። ቀዳማዊ ጎርጎርዮስ [Gregory I] አውግስጢኖስ የተባለው የሥነ-መለኮት ሰው ትጉህ ተማሪ ከመሆኑም በላይ፣ የአውግስጢኖስን አስተምህሮ በሚገባ እየተረጎመ ብዙ ጽፏል።

ከ500-1500 ዓ.ም. ድረስ የነበረው ዘመን ቤተ ክርስቲያንን በተመለከተ አብዛኛውን ጊዜ በአውሮፓ ታሪክ “የጨለማው ዘመን” ተብሎ ይጠራል። የዚህ ምክንያቱ ቤተ ክርስቲያን በልዩ ልዩ የሰሐተት አሠራር ውስጥ የገባችው በዚህ ዘመን በመሆኑ ነው። ይህ ሁኔታ ነበር ቤተ ክርስቲያንን በማርቲን ሉተር አማካይነት ወደ ዘመነ-ተሐድሶ እንድታመራ ያስገደዳት። ሉተር ቤተ ክርስቲያን ከዚህ ሁኔታዋ እንድትጸዳና ወደ ትክክለኛው አስተምህሮ እንድትመለስ ከፍተኛ ተጋድሎ አድርጓል።

የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን አስተምህሮ የተስፋፋው በመካከለኛው ዘመን ነው። ጠቅለል ባለ አነጋገር ቤተ ክርስቲያኒቱ ከፊል-ፔላጊዩሳዊ አቋም በመያዝ የሰው ልጅ መንፈሳዊ አቅም እንዳጣ እንጂ፣ መንፈሳዊ ሞት እንደሞተ መታሰብ የለበትም ትላለች። ያም ሆነ ይህ አሁንም ቢሆን ሰው ደኅንነትን ለማግኘት ከእግዚአብሔር ጋር መተባበር ይችላል ትላለች። በመካከለኛው ዘመን፣ አያሌ አዳዲስ ትምህርቶች ቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ ብቅ ብቅ ብለዋል። ከእነዚህም፣ “ፕሮግቶሪ” [Purgatory]፣* ለማርያምና ለቅዱሳን መጸለይ (እንዲያማልዱ)፣ የቅዱሴ ሥነ-ሥርዓት፣ በጌታ እራት ሥርዓት ጊዜ ጎብስቱና ወይኑ ወደ ክርስቶስ ሥጋና ደምነት ይለወጣሉ፣ የሚሉት ዋና ዋናዎቹ ናቸው።

* በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ትምህርት መሠረት፣ አማኞች ከሞቱ በኋላ ሙሉ ይቅርታ ስላልተደረገለት ኃጢአታቸው የሚሠቃዩበትና መንግሥተ ሰማይ ለመግባት የሚጠብቁበት ቦታ ነው።

በመካከለኛው ዘመን የነበሩ ክርክሮች

የኢኮኖላትሪያ [Iconoclastic] ክርክር

“ኢኮኖላትሪያ” የሚለው ስያሜ፤ ‘ኢኮን’ እና ‘ክላን’ ከሚሉ ሁለት የግሪክ ቃላት የመጣ ነው። በግሪክኛ ‘ኢኮን’ ማለት “ምስል” ወይም “ቅርጽ” ማለት ሲሆን፤ ‘ክላን’ ማለት ደግሞ “መስበር” ማለት ነው። ከመጀመሪያው የግሪክ ቃል የተገኘውና፤ “አይኮን” የሚለው የእንግሊዝኛ ቃል፤ ሃይማኖታዊ ምስልን ወይም ቅርጹን ያመለክታል። እንግዲህ አንድ ሰው “አይኮኖክላስት” ነው ሲባል፤ ምስሎችን የማውደም ንቅናቄ አቀንቃኝ ነው ማለት ነው። ወደ ሦስተኛው ምዕተ ዓመት ማብቂያ ግድም የቤተ ክርስቲያን ሰዎች የምስል አምልኮን መለማመድ ጀመሩ። ይህም ልምምድ በተከታዮቹ ምዕተ ዓመታት ውስጥ ቀስ በቀስ እያደገ ሄደ። በተለይ የምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን ከአረማዊ አምልኮ የተነሣ በዚህ ልምምድ ውስጥ ተዘፍቃ ነበር። የምዕራባ ቤተ ክርስቲያንም ከዚህ አልራቀችም። ማንበብ የማይችሉ ሰዎችን በጸሎታቸው ያግዟቸዋል በማለት የማርያም፣ የክርስቶስ፣ የሐዋርያትና የሌሎችም ቅዱሳን ምስሎች በብዛት በአገልግሎት ላይ ይውሉ ነበር። ምንም እንኳን ቤተ ክርስቲያን፤ ምስሎች መከበር እንጂ መመለክ የለባቸውም ብላ ብታስተምር፤ ያልተማሩ ሰዎች ግን ምስሎችን ያመልኩ እንደነበር ምንም ጥርጥር የለውም።

ታላቁ ባስልዮስ [Basil the Great] እንዳመለከተው፤ “ለተቀረፁ ምስሎች የሚሰጥ ማንኛውም አክብሮት ውሎ ሲያድር ወደ አምላክ ምሳሌነት ሊለወጥ ይችላል” ብሏል። እንዲህ ያለው ልምምድ የምስል አምልኮን ያበረታታል። ለምስሎች የሚሰጠውን አክብሮት የሚደግፉ ሰዎች እንደሚሉት፤ ምስሎች፤ “ቤተ ክርስቲያንን ያስወባሉ፤ የቀድሞ ትውስታን ይቀሰቅሳሉ፤ ላልተማሩ ሰዎችም የቅዱሳን መጻሕፍትን በታ ይተካሉ።” ይህ በምስል አምልኮ የመወዛገብ ጉዳይ ከፍተኛ ደረጃ ላይ የደረሰው፤ ሊዮ [Leo] የተባለ ንጉሥ ለምስል የሚደረገውን ማናቸውንም አክብሮት በከለክለበት በ726 ዓ.ም. ነው። ጎርጎርዮስ ሁለተኛና ጎርጎርዮስ ሦስተኛ በመባል የሚታወቁት ሊቃነ ጳጳሳት፤ የደማስቆው ዮሐንስ ከተባለ ሰው ጋር በማበር፤ ለተቀረፁ ምስል የሚሰጥ አክብሮት መቀጠል አለበት በማለት ተከራክረዋል። ዮሐንስ እንዲያውም ምስሎች እንደ ምስጢራተ ቤተ ክርስቲያን ሊታዩ የሚገባቸውና፤ ልዩ ጸጋንም ሊያጎናጽፉ የሚችሉ ናቸው በማለት አስተምሯል። ይህ ሰው እግዚአብሔርን በማምለክና ምስልን በማክበር መካከል ሊኖር የሚገባውን ግልጥ ልዩነትም አመልክቷል። በ787 ዓ.ም. አንድ ዓለም አቀፍ ጉባኤ ኒቅያ ውስጥ በመገናኘት የምስሎችን

አስፈላጊነት ከደገፈ በኋላ የክርስቶስና የቅዱሳን ምስሎች፤ “ልባዊ ፍቅርና አክብሮት” ሊሰጣቸው ይገባል በማለት አጽድቋል። ከዚያ ወዲህ የምስል አምልኮ የካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ዓይነተኛ ጉዳይ ሆነ። በ843 ዓ.ም. ግን የምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን ቅርፃቅርፆችን ማለት ከደንጊያ፤ ከብረትና ከእንጨት የተቀረፁትን በማስወገድ ሁኔታው በሥዕል ወይም በምስሎች ብቻ እንዲወሰን አደረገች።

የ‘ፊሎክዌ’ [Filioque] ክርክር

በግሪክኛ ‘ፊሎክዌ’ ማለት፤ “እንዲሁም ወልድ” ማለት ሲሆን፤ “መንፈስ ቅዱስን በጳንጠቆስጤ (የሐዋርያት ሥራ ም. 2) የላከው ማን ነው?” ከሚለው ጥያቄ ጋር የተዛመደ ነው። መንፈስ ቅዱስን የላከው አብ ብቻ፤ ወይስ አብም ወልድም ነበር? ከታሪክ እንደምንረዳው፤ ይህ አከራካሪ የማይመስል ጉዳይ ነው በምሥራቅና በምዕራብ አብያተ ክርስቲያን መካከል አቢይ ልዩነትን የፈጠረው። የግሪክ (የምሥራቅ) ቤተ ክርስቲያን የመንፈስ ቅዱስን “ናጠላ ሥርጸት (ውፅኦት)” [single procession] ይህም ማለት መንፈስ ቅዱስን የሚልከው አብ ብቻ ነው በማለት ታስተምራለች። የሮም (የምዕራብ) ቤተ ክርስቲያን ደግሞ፤ በዮሐንስ 15:26 ወልድ በባሕርይ (ወይም በመለኮት) ከአብ ጋር አንድ ነው የሚለውን መሠረት በማድረግ የመንፈስ ቅዱስን “ድርብ ወይም ጥንድ ውፅኦት (ሥርጸት)” [double procession] ታስተምራለች። እንደ ሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን እምነት፤ መንፈስ ቅዱስን የላኩት አብና ወልድ ነበሩ። በ589 ዓ.ም. በቶሌዶ [Toledo] ጉባኤ ላይ “እንዲሁም ልጅ” የተባለው ሐረግ በኒቅያ የሃይማኖት መግለጫ ላይ ተጨመረ። የምሥራቅ ቤተ ክርስቲያን ግን ይህን አስተምህሮ አልቀበለም በማለቷ ሁኔታው እየከረረ ሄደና፤ በ1054 ዓ.ም. በምሥራቅና በምዕራብ አብያተ ክርስቲያናት መካከል ቋሚ ልዩነት ተፈጠረ።

የአስቀድሞ መወሰን አስተምህሮ [Predestination] ክርክር

የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን፤ ከፊልቴላጊዩሳዊውን ፊላግ በመከተሉ ጸንታ በመቀጠሏ፤ ጎትቫክ [Gottschalk] የተባለ መንኲሴ በዘጠነኛው ምዕተ ዓመት ላይ ቤተ ክርስቲያኒቱን ወደ አውግስጢኖሳዊ የአስቀድሞ መወሰን አስተምህሮ ለመመለስ ሙከራ እንዲያደርግ አነሣው። ጎትቫክ፤ እግዚአብሔር በዘላለማዊ ድንጋጌው መሠረት ሁሉንም ነገር አስቀድሞ ወስኗል፤ በሚለው አስተምህሮ ላይ በመመሥረት፤ አውግስጢኖሳዊውን አስተምህሮ በብርቱ ደግፏል። ጎትቫክ፤ ሰዎች ለእግዚአብሔር ጥሪ የሚሰጡትን መንፈሳዊ መልስ እግዚአብሔር አስቀድሞ ስለሚያውቅ ዕጣቸውን ይወስናል የሚለውን

የአስቀድሞ መወሰን አስተምህሮ ተቃውሟል። ከዚህም በመነሣት ሁለት ዓይነት የአስቀድሞ መወሰን ሁኔታዎች እንዳሉ አስተማረ። በዚህ አባባል መሠረት፤ አንዳንዶች ለደኅንነት፤ ሌሎች ደግሞ ለዘላለም ኩነኔ ተመድ በዋል። በተቃራኒው ደግሞ ሌሎች በእግዚአብሔር ቅድመ ውሳኔ ውስጥ ኃጢአት ጨርሶ የለም! እግዚአብሔር አስቀድሞ የወሰነው የኃጢአትን ቅጣት ብቻ ነው ብለዋል። በመሆኑም እግዚአብሔር አንዳንዶችን ለዘላለም ኩነኔ መድቧቸዋል፤ የሚለው አመለካከት እውነት ሊሆን አይችልም። ጎትቫክ፤ ደኅንነት የሚገኘው በጸጋ እንጂ በሥራ አይደለም የሚለውን አሳብ በጽኑ ደግፏል።

ጎትቫክ በዚህ አባባሉ ጽኑ ተቃውሞ ደርሶበታል። ምክንያቱም በትምህርቱ ውስጥ ለደኅንነት ያበቃሉ በሚባሉ ነገሮች ላይ ማለትም ለምስጢራት ቤተ ክርስቲያንና ለበጎ ሥራ፤ እንዲሁም ለሌሎችም የመካከለኛው ዘመን ቤተ ክርስቲያን አስተምህሮዎች ጨርሶ ቦታ አልሰጣቸውም። ስለዚህም በ848 ዓ. ም. ማንዝ [Mainz] በተባለው ሥፍራ በተካሄደው ጉባኤ ተወገዘ፤ ተገረፈ፤ ለዕድሜ ልክም ታሰረ። ይህ ሁሉ ሆኖ አሳቡን ሳያጥፍ በ869 ዓ. ም. ሞተ።

የጌታ እራትን አስመልክቶ የነበረ ክርክር

በ831 ዓ. ም. በፈረንሳይ አገር፤ ኮርቢ [Corbie] በተባለ ገዳም ውስጥ ይኖር የነበረ ራድበርተስ [Radbertus] የተባለ መነኩሴ “ስለ ጌታ ሥጋና ደም” በሚል ርድብ ስራ አቀረበ። በዚህ ጽሑፉ፤ በጌታ እራት ሥርዓት ጊዜ ጎበስቱና ወይኑ ወደ ጌታ ሥጋና ደምነት ይለወጣል በማለት አስተምሯል። ራድበርተስ እንዳስተማረው አንድ ካህን “ይህ ሥጋዬ ነው... ይህም ደሜ ነው” የሚለውን የክርስቶስ ቃል ሲናገር፤ አንድ ተአምር ይፈጠራል። ይኸውም ጎበስቱና ወይኑ ወዲያውኑ ወደ እውነተኛው የክርስቶስ ሥጋና ደም ይለወጣሉ። (ይህም በእንግሊዝኛ “Transubstantiation”/ ትራንስብስታንሺዩሽን ይባላል)። ምንም እንኳ የጎበስቱና የወይኑ ውጫዊ ገጽታ ማለት ቀለሙ፤ ቅርፁና ጣዕሙ እንዳለ ቢሆን፤ በውስጡ ግን አንድ ተአምር ይፈጠራል። ራድበርተስ ለአስተምህሮው መሠረት ያደረገው፤ በዮሐንስ ወንጌል ምዕራፍ 6 ላይ የተጠቀሰውን “የሕይወት እንጀራ እኔ ነኝ... የሰው ልጅ የሆነውን ሥጋ ካልበላችሁ፤ ደሙንም ካልጠጣችሁ ሕይወት የላችሁም” በማለት ክርስቶስ ከደቀ መዛሙርቱ ጋር የመጨረሻውን እራት በበላ ጊዜ የተናገረውን ቃል ሲሆን፤ ቃሉን እንዳለ ወይም በቀጥታ ነው የተረጎመው። ራድበርተስ እንደሚለው፤ ይህ ተአምር ጥቅም የሚኖረው፤ በእምነት ሥርዓቱ ተካፋይ ለሚሆን አማኝ ብቻ ነው። ለማያምን ሰው ግን አንዳች ፋይዳ የለውም።

ይህ አመለካከት ገና ከመነሻው ተቃውሞ ቢገጥመውም፤ በ13ኛው ምዕተ ዓመት ላይ ግን የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን በይፋ ተቀብላዋለች።

የመካከለኛው ዘመን ሊቃውንት

ሊቃውንት የሚለው ቃል በአሥራ አንደኛውና በአሥራ ሁለተኛው ምዕተ ዓመት ላይ “አስኮሌ” ተብለው ለሚጠሩ የገዳም ትምህርት ቤቶች የተሰጠ ስያሜ ነው።

ሊቃውንት በአዕምሮ በማመዛዘን የክርስትናን እምነት ለመተንተንና ለመከላከል በከፍተኛ ደረጃ መማር የጀመሩት በእነዚህ ገዳማት ውስጥ ነበር። ሊቃውንቱ አዲስ እውነትን ፈልፍለው ለማውጣት ሳይሆን፤ የቤተ ክርስቲያን አስተምህሮዎች በአመክንዮአዊ [reason] መንገድ ለመመከት ነው የሞከሩት። “ሥነ-መለኮት መታየት ያለበት ከፍልስፍና አንጻር እንጂ፤ ከቅዱሳን መጻሕፍት አንጻር መሆን የለበትም” የሚል አመለካከት ነበራቸው።

ሊቃዊ አስተሳሰብ በሰፊው መናኘት የጀመረው፤ በአሥራ ሁለተኛው ምዕተ ዓመት የአርስጣጣሊስ [Aristotle] ሥራዎች ከግሪክ ወደ ሌሎች ቋንቋዎች በመተርጎማቸው ነው። አንዳንድ ሊቃውንት ቅዱሳን መጻሕፍትን ለመረዳት የአርስጣጣሊስን የአረዳድ ትንታኔ [Deductive Logic] ዘዴ ተከትለዋል። ሦስት ዓይነት የሊቃውንት ክፍሎች ነበሩ። አንደኛው፤ ፕሌቶ [Plato] የተባለውን ሰው አስተሳሰብ የተከተለው “እውነትነታዊነት” [Realism] እንደሚያስተምረው፤ ሁለንታዊ አሳብ ከተናጠል ነገሮች ተለይቶ ይኖራል። አንሰለም [Anselm] እና ቦናቪንቱራ [Bonaventura] የተባሉት ምሁራን፤ የእውነታዊነት አሳብ ዋና አቀንቃኞች ነበሩ። ሁለተኛው፤ የአርስጣጣሊስ አስተሳሰብ ተከታዮች የሆኑት “ለዘብተኞች”፤ የእውነታዊነት ሁለንተናዊ አሳብ ለምሳሌ እውነትና መልካምነት ተጨባጭ ህልውና አላቸው፤ ሆኖም በህልውናቸው ከተናጠል ነገሮች የተለዩ አይደሉም የሚሉት ነው። ከአብላርድ [Abelard] እና ከሊቃውያን መካከል ታላቅ ቦታ የሚሰጠው ቶማስ አኩናስ የዚህ አመለካከት ተጠሪዎች ነበሩ። ሦስተኛው፤ የእውነታዊነት ተቃራኒ የሆነውና በስም ብቻ መወከልን (ስማዊነትን) አሳብ የሚያቀነቅኑት [Nominalists]፤ ከአእምሮ ውጭ ህልውና የለም በማለት ያስተማሩት ነው። አከም የተባለው ምሁር ነበር የዚህ አመለካከት ተጠሪ። ስማውያን ከሰብአዊ ልምምድ ውጭ የሆነውን ማንኛውንም ነገር ጨርሶ ስለማይቀበሉ፤ ስለ ሥላሴ የሚሰጠውን አስተምህሮ አያምኑም። የስማዊነት እሳቤ በተከታዮቹ ምዕተ ዓመታት በተግባራዊና ተጨባጭ ግንዛቤ ፍልስፍናዎች ውስጥ ታይቷል።

የመካከለኛው ዘመን ሥነ-ሰብእነት

[Anthropology]

አንሰለም

አንሰለም (1033-1109) የተባለው ሰው አስተሳሰብ ስለ ውርስ ወይም መነሻ ኃጢአት ቢያስተምርም፤ “መነሻ” የሚለው ቃል “ተፈጥሮአዊ” ተብሎ ሊጠራ ይችላል፤ ምክንያቱም ቃሉ የሚያመለክተው የሰውን ዘር መጀመሪያ አይደለም የሚለውን አሳብ አጉልቶታል። ይህ ቃል የሚያመለክተው፤ በውድቀት ምክንያት በሰዎች ላይ በግል የደረሰውን ሁኔታ ነው። ምክንያቱም የሰዎች ተፈጥሮ ሁሉ በአዳምና በሔዋን ውስጥ ተወክሏል፤ የአዳምና የሔዋንም ኃጢአት ሰዎችን ሁሉ በክሏል። በመሆኑም፤ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ሰው በኃጢአት በተበከለ ተፈጥሮ ዘሩ ሲባዛ ቆይተዋል። ሕፃናትም ቢሆኑ ሰብአዊ ተፈጥሮን ስለሚጋሩ በኃጢአት ተበክለዋል። በአዳም ውስጥ ኃጢአትን ሠርተዋል፤ በመሆኑም በኃጢአት የተበከሉና በደለኞች ናቸው።

አንሰለም እንደሚያስተምረው፤ የሰዎች እውነተኛ ነጻነት በአዳም ኃጢአት ሳቢያ ቢጠፋም፤ “የፍቃድ ሰብእ ባሕርይ” ግን ጨርሶ አልተደመሰሰም። ሰው አሁንም ቢሆን ፍቃድ አለው፤ አንሰለም ሰው ውሳኔን የማድረግ ነጻነት አለው የሚለውን ፅንሰ አሳብ ሲቃወም፤ ሰው ውሳኔን ለማድረግ የውዴታ ችሎታ አለው የሚለውን ግን ተቀብሏል። አንሰለም፤ ሰው ሁለቱንም ማለት በጎም ሆነ ክፉ ነገር ለመምረጥ ነጻነት አለው የሚለውን አሳብ አይቀበልም። በርሱ እምነት የሰው ፍቃድ የተሠራው በጎ የሆነውን ነገር እንዲመርጥ ነው።

ቶማስ አኩናስ

አኩናስ ኃጢአትን አሉታዊ በሆነ፤ ማለት መሠረታዊ ጽድቅ የታጣበት አድርጎ ብቻ ሳይሆን፤ አዎንታዊ በሆነ መንገድም ተርጉሞታል። አሉታዊ በሆነ መንገድ ሲተረጉመው፤ የጽድቅ መታጣት፤ አዎንታዊ በሆነ መንገድ ሲተረጉመው ደግሞ፤ የሥጋ ፍትወት ብሎታል። ይህ ኃጢአታዊ ተፈጥሮ በወላጆች በኩል ለልጆች ተላልፏል። አኩናስ እንደሚለው፤ በሰው ዘር መካከል አንድነት ስላለ፤ የአዳም ኃጢአት በሁሉ ላይ ተላልፏል። ይህ ሰው በግልጽ እንደተናገረው፤ “ከአዳም የተወለዱ እንደ አንድ ሰው ሊቆጠሩ ይችላሉ፤ በመሆኑም ከአዳም የተገኙ ሁሉ የአንድ አካል አባላት ናቸው።” የውርስ ኃጢአት ውጤት ብዙ ነው። ከነዚህ ውስጥ የሰው ፍቃድ

ከእግዚአብሔር ፍቃድ መለየቱ፤ የነፍስ ኃይላት ሥርዓት ማጣትና ለቅጣት መጋለጣቸው ዋና ዋናዎቹ ናቸው።

አኩናስ የወገነበት ሊቃዊነት ታላላቅ ኃጢአቶች፤ ትዕቢት፤ መጎምጀት የሥጋ አምሮት፤ ቁጣ፤ ሆዳምነት፤ ቅንዓትና ስንፍና መሆናቸውን ተቀብሏል። እነዚህንም ኃጢአቶች ከባድ እና ቀላል በማለት ይከፍሏቸዋል። “ከባድ ኃጢአት” የእግዚአብሔርን ሕግጋት ሆን ብሎ መተላለፍን ሲመለከት፤ ይህ ኃጢአት ሰውን ከእግዚአብሔር የለየው ነው። “ቀላል ኃጢአት” ተብለው የተመደቡት ግን፤ በነገሩ ብዙ ሳያስቡ ከእግዚአብሔር ፍቃድ አፈንግጦ መገኘትን ይመለከታል። ቀላል ኃጢአቶች በጊዜያዊ ቅጣት ይሰረዩ ይሆናል።

የማርያም ኃጢአት የለሽነት (ቅድስና)

ለማርያም የሚሰጠው ክብር እያደገ ሲመጣ፤ ቤተ ክርስቲያን ማርያም ኃጢአት የለሽ ናት በማለት ታስተምር ጀመር። አከራካሪው ጥያቄ፤ ማርያም የተወለደችው ያለ ኃጢአት ነው ወይስ እሷም እንደማንኛውም ሰው በውርስ ኃጢአት ተበክላ ሳለ፤ ከመወለዷ በፊት ግን ፍጹም ንጹሕ ወይም እንከን የለሽና ኃጢአት የለሽ የመሆን ዕድል አገኘች? የሚለው ነበር። ራድበርተስ የተባለው ሰው፤ ማርያም በማሕፀን ውስጥ ያለ ኃጢአት ነበረች፤ ወደ ዓለምም የመጣችው በኃጢአት ሳትበክል ነው በማለት አስተማረ። በ1140 ዓ.ም. ማርያም ያለምንም ኃጢአት ወይም እንከን ነው የተፀነሰችው የሚለው አስተምህሮ ለመጀመሪያ ጊዜ በግልጽ ሲነገር፤ የክሌርቮው በርናርድ [Bernard of Clairvoux] እና ቶማስ አኩናስ የተባሉት ምሁራን ትምህርቱን በጥብቅ ተቃወሙት። ነገር ግን እምነቱ ቀስ በቀስ ተቀባይነት አገኘና በ1854 ዓ.ም. ትክክለኛ ትምህርት ተባለ።

መደምደሚያ

የሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን አመለካከት የሆነው፤ ሥነ-ሰብእነት የተከሰተው በመካከለኛው ዘመን ነበር። ሰው በመጀመሪያ ጽድቅን ያገኘው፤ በልዑል ኃይል አማካይነት ስለሆነ፤ በሥነ-ምግባር ገለልተኛ አልነበረም። በውድቀት ሳቢያ ሉዓላዊ ጽድቅ ቢርቀውም፤ ተፈጥሮአዊ ችሎታውን አላጣም ነበር። ውድቀት በሰው ላይ ያስከተለው ፍጹም ጥፋተኛነት፤ ሳይሆን፤ ምግባራዊ ገለልተኛነትን ነው። ከዚህም የተነሣ ሰው በደኅንነት አማካይነት ከእግዚአብሔር ጋር የመተባበር ብቃትን ሊያገኝ ይችላል። ይህ አመለካከት ከፊል-ፔላጊዩሳዊነት ይባላል።

የመካከለኛው ዘመን አስተምህሮ ደኅንነት

ሥርየት

አንሰለም፤ ሰው በኃጢአት ድርጊቱ ምክንያት ለእግዚአብሔር የሚገባውን ክብር ነፍጎታል በማለት አስተማረ። እግዚአብሔር ከሁለት አንዱን ማለት፤ ኃጢአትን መቅጣት፤ ወይም ልጁን በመስጠት በኃጢአት ምክንያት የተገፈፈውን ክብሩን ከማስመለስ አንዱን ለመምረጥ ይችላል ነበር። በዚህ መሠረት ሁለተኛውን መረጠና፤ ክርስቶስ በሞቱ አማካይነት የእግዚአብሔርን ክብር አስመለሰ። ክርስቶስ ለዚህ ሥራው ሽልማት ተቀብሏል። ይህንንም ለኃጢአት ማስተሰሪያ አድርጎ ያስተላልፈዋል።

አበላርድ የተባለው ሰው የአንሰለምን ንድፈ አሳብ በመቃረን፤ እግዚአብሔር ኃጢአትን ይቅር ለማለት የክርስቶስን ሞት አልጠየቀም ብሏል። ይልቁንም በክርስቶስ ሞት አማካይነት ፍቅሩን ገለጠ። እንደ አበላርድ አባባል እግዚአብሔር በክርስቶስ ሞት አማካይነት ከገለጠው ፍቅሩ የተነሣ፤ ኃጢአተኞችን ይቅር ይላቸዋል። ይህ የአበላርድ አመለካከት “የግብረ ገብ ተጽዕኖ” አመለካከት በመባል ይታወቃል።

የክሌርኾው በርናርድ ከላይ የተጠቀሰውን የአበላርድ ንድፈ አሳብ ከተቃወመ በኋላ፤ ቤዛነት ለአማኞች የጻፈው በክርስቶስ ሞት እንጂ፤ በክርስቶስ ምሳሌነት አይደለም የሚል አስተያየት አቀረበ። ፒተር ሎምባርድ [Peter Lombard] የተባለው ሰው በበኩሉ፤ የአንሰለምንና የአበላርድን አመለካከቶች አንድ ላይ በማጣመር፤ ክርስቶስ የሞተው ለኃጢአተኞች ነው ብሎ አስተማረ።

እንደ ፒተር ሎምባርድ አስተያየት፤ የክርስቶስ ሞት፤ ኃጢአተኞች እግዚአብሔርን እንዲያፈቅሩትና በዚህም ከኃጢአት እስራት እንዲፈቱ ያደርጋቸዋል።

ቶማስ አኩናስም የአንሰለምንና የአበላርድን አመለካከቶች አስተ-ጋብቷል። አኩናስ ክርስቶስን የሚያየው፤ የሰው ዘር ራስ እንደሆነና ጽድቁን ለሰው ዘር እንዳስተላለፈ አድርጎ ነው። በተጨማሪም ክርስቶስን “በትምህርቱ፤ በሥራውና በሥቃዩ የሰው ዘር መምህርና ምሳሌ ነው። ሥቃዩ በተለይ የእግዚአብሔርን ፍቅር ለመግለጥና የሰዎችንም ልብ ለዚህ ፍቅር ለማነሣት ችለዋል” ብሏል።

መደምደሚያ፡- መካከለኛው ዘመን የአስተምህሮ ሥርየትን ግንዛቤ በማስፋት ረገድ ያደረገው ጥረት አነስተኛ ነው።

የእግዚአብሔር ጸጋ

ምንም እንኳ የመካከለኛው ዘመን ቤተ ክርስቲያን ለአውግስጢኖስ አስተምህሮዎች አፍአዊ አዎንታ ብትሰጥ፤ ትምህርቷ በእጅጉ የሚጠጋው ግን፤ ከፊልቴላጊዩሳዊ ወደተባለው አስተምህሮ ነበር። የሰው ፈቃድ በውድቀት ጊዜ ጨርሶ አልጠፋም፤ ሰው ደኅንነትን ለማግኘት አሁንም ከእግዚአብሔር ጋር የመተባበር አቅም አለው፤ የሚል አስተያየት በጊዜው ሰፍኖ ነበር። በአጠቃላይ ሲታይ ሊቃውንት ጸጋን በተለያየ መንገድ ቢተረጉሙትም፤ ደኅንነትን ለማግኘት ግን ጸጋ ያስፈልጋል የሚል አመለካከት ነበራቸው። ቶማስ አኩናስ፤ ደኅንነትን ለማግኘት ጸጋ መሠረታዊ ነገር መሆኑን አስተማረ። ሰው ያለ እግዚአብሔር ጸጋ ከወደቀበት ኃጢአት ወደ ጽድቅ ለመመለስ እንደማይችልም በግልጽ አስረዳ። “ነጻ ጸጋ” እና “ቅድስናን ሰጭ ጸጋ” በማለትም በሁለቱ መካከል ልዩነትን አበጀ። ነጻ በሆነው ጸጋ ውስጥ እውቀት (እምነትና ማስተዋል)፤ በግብር የሚታዩ ነገሮች (ፈውስ፤ ተአምራትና ትንቢት)፤ የርስ በርስ ግንኙነት (ልሳንና በልሳን የተነገረውን መተርጎም) ተካተዋል። ቅድስናን ሰጭ በሆነው ጸጋ ውስጥ ደግሞ፤ ሠሪ ጸጋንና ተባባሪ ጸጋን አጣምሮ ይዟል። ሠሪ ጸጋ ቀዳሚ ሲሆን፤ ተባባሪ ጸጋ ደግሞ ተከታይ ነው። ቶማስ አኩናስ ተባባሪ ጸጋ የሚለውን አሳብ የሚረዳው፤ ሰው የእግዚአብሔርን ጸጋ ለመቀበል፤ ከእግዚአብሔር አሠራር ጋር መተባበር አለበት በሚለው መልኩ ነው።

ፒተር ሎምባርድ በበኩሉ በሠሪ ጸጋና በተባባሪ ጸጋ መካከል መሠረታዊ ልዩነት እንዳለ ተናግሯል። ሎምባርድ ሠሪ ጸጋ ብሎ የሚጠራው፤ ሰውን መለወጥና ወደ እግዚአብሔር መመለስ የሚችለውን ጸጋ ሲሆን፤ ተባባሪ ጸጋ (ሠሪ ጸጋን ተከትለው የሚመጡትን ሌሎች ጸጋዎች ሁሉ ያካትታል) በማለት የሚጠራው ደግሞ፤ ሰው የእግዚአብሔርን ጸጋ ለመቀበል ከእግዚአብሔር ጋር መተባበር እንዳለበት የሚያመለክተውን ጸጋ ነው። ዝንባሌው የሊቃውንት አመለካከት ቢሆን እንኳ ከፊልቴላጊዩሳዊነት ነው።

እምነትና ሥራዎች

ሊቃውንቱ እምነትን የሚፈርጁት በሁለት ነው። አንደኛው የቤተ ክርስቲያንን አስተምህሮ በቃል ማወቅን የሚመለከት ነበር። ሁለተኛው ደግሞ የፍቅር ሥራን የሚያፈራው ሲሆን ደኅንነትና ጽድቅ የሚገኙት ከዚሁ እምነት ነው። ሆኖም ግን ሃይማኖታዊ ሕይወት የሚግከለው፤

በፍቅርና በመልካም ሥራ ላይ እንጂ በእምነት ላይ ብቻ አይደለም። ሊቃውንቱ እንዲህ ያሉበት ምክንያት በእነርሱ አመለካከት የሰው ጽድቅ ከእግዚአብሔር ጋር አዲስ ሕብረት የሚፈጥርለት ሳይሆን፤ መልካም ሥራ መሥራትን ብቻ የሚያስችለው ስለሆነ ነው።

ጽድቅ

ሊቃውንቱ እንደሚያስተምሩት፤ ጽድቅ የሚገኘው፤ እግዚአብሔር እንደሚሰጠው ፍርድ ሳይሆን፤ እርሱ ቅድስና ሰጭ የሆነውን ጸጋ ለሰዎች እንደሚሰጥ በመተማመንና ከዚያም አሳብ ጋር በመተባበር ነው። በተጓዳኝ፤ ሰው በነጻ ፍቃዱ በንስሐና በእምነት ወደ እግዚአብሔር ይመለሳል። ይሁን እንጂ፤ በሊቃውንቱ አመለካከት ጽድቅ የደኅንነት ሞትናን አይጨምርም፤ ያ የሚገኝ አይደለም።

የመካከለኛው ዘመን አስተምህሮ ቤተ ክርስቲያን

የቤተ ክርስቲያን ሥርዓቶች

በመካከለኛው ዘመን ቤተ ክርስቲያን ውስጥ፤ የቤተ ክርስቲያን ሥርዓት ለሁለት ዓላማ ይከናወን ነበር። ሥርዓቶቹ ደኅንነትን ለግለሰቦቹ በሚታይ መልክ ሊያስገኙ እና የግለሰቦችን ደኅንነት ከቤተ ክርስቲያን ጋር ሊያስተሳስሩ ይችላሉ በሚል እምነት ነበር የሚከናወኑት። በዚህ ምክንያት የቤተ ክርስቲያን ሥርዓቶች ጸጋን ለግለሰቦች በመስጠት ረገድ ዓይነተኛ ምልክት ሆነዋል።

የቤተ ክርስቲያን ሥርዓቶች ብዛት አልተወሰነም ነበር። አንዳንዶች ስድስት፤ ሌሎች ሰባት፤ የቀሩት ደግሞ እንዲያውም ወደ አሥራ ሁለት ያደርሷቸዋል። ፒተር ሎምባርድ የተባለው መንፈሳዊ መሪ ሥርዓታቱን ለመጀመሪያ ጊዜ በሰባት እንዲወሰኑ አደረገ። እነርሱም፤ ጥምቀት፤ ሥርዓተ ቁርባን፤ ሥርዓተ ሜርን [Confirmation]፤ ሥርዓተ ቀንዲል [Extreme unction]፤ ሥርዓተ ገስሐ [Penance]፤ ሥርዓተ ክህነት [Ordination] እና ሥርዓተ ተክሊል [Marriage] ናቸው። እነዚህ ሰባት ሥርዓቶች ለመጀመሪያ ጊዜ በይፋ ተቀባይነት ያገኙት በ1439 ዓ.ም. በፍሎሬንስ ጉባኤ ነው።

የመካከለኛው ዘመን ሥነ-መለኮት አስተምህሮ፤ ሰዎች ደኅንነትንና ጽድቅን የሚያገኙት፤ በእግዚአብሔር ጸጋ ሳይሆን፤ በሥራ ነው የሚል ይመስላል።

የመካከለኛው ዘመን ቅዱሳት ምስጢራትና መንፈሳዊ ጥቅማቸው	
ቅዱስ ምስጢር	ጥቅሙ
ሥርዓተ ጥምቀት	ዳግም ልደትና መንፈሳዊ ሕይወትን ይሰጣል
ሥርዓተ ሜሮን	መንፈሳዊ ሕይወትን ያጠነክራል
ሥርዓተ ቁርባን	መንፈሳዊ ሕይወትን ይመግባል
ሥርዓተ ንስሐ *	መንፈሳዊ ሕይወት በኃጢአት ሳቢያ ቢቆሽሽና ቢጠፋ ወደ ቀድሞ ቦታውና ሁኔታው ይመልሰዋል
ምስጢረ ቀንዲል	ነፍስን ይፈውሳል፤ አንዳንዴ ሥጋዊ አካልንም ጭምር
ሥርዓተ ክህነት	የቤተ ክርስቲያን መሪዎችን ያስገኛል
ሥርዓተ ተክሊል	የእግዚአብሔር ቡራኬ በቤተሰብ ላይ፤ ልጆች ይወለዳሉ፤ መንግሥተ ሰማይ በምርጦች ትሞላለች

* ሥርዓተ-ንስሐ፤ በሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን አስተምህሮ ውስጥ፤ ሁለት ዓይነት ኃጢአቶች አሉ፡- “ቀላል” እና “ከባድ”። ቀላል ኃጢአቶች በደረጃቸው አነስተኛ የሆኑ እና ኃጢአተኛውን ደኅንነቱን እስከ ማጣት የማያደርሱት ናቸው። ለዚህ ዓይነት ኃጢአት፤ እግዚአብሔር ኃጢአተኛውን በዚህ ምድር ላይ በመስቃየት ወይም ከሞት በኋላ በፐርግቶሪ (“የንስሐ ቦታ”) ፍርድ ይቀጣዋል። ከባድ ኃጢአቶች ግን ዋና ኃጢአቶች ሲሆኑ፤ ኃጢአተኛውን ደኅንነቱን እስከ ማጣት ያደርሱታል። ለዚህ ዓይነት ከባድ ኃጢአቶች ቤተ ክርስቲያን ያወጣችው ድንጋጌ በሥርዓተ-ንስሐ ውስጥ ይገኛል።

ሥርዓተ-ንስሐ ሶስት ክፍሎች አሉት፡- (1) ኃጢአተኛው በሥራው ኃጢአት ከልቡ መፀወት፤ (2) ኃጢአቱን ለቄሰ መናዘዝ፤ (3) ስለ ኃጢአቱ እግዚአብሔርን የሚያረካ “ክፍያ” ማድረግ ናቸው። ይህ ክፍያ የሚያመለክተው ስለ ኃጢአቱ በዚህ ምድር ባለው የሕይወቱ ዘመን ወይም በፐርግቶሪ በመስቃየት የሚቀጣውን ቅጣት ነው። ምንም እንኳ እግዚአብሔር ከዘላለም ቅጣት ነጻ ቢያወጣውም ስለሠራው ኃጢአት ጊዜያዊ የሆነ ቅጣት መክፈል አለበት። ኃጢአተኛው ወይም ሌላ ሰው በኃጢአተኛው ፈንታ በመገም፤ በመፀለይ፤ የበኝ አድራጎት ሥራን በመሥራት፤ ምፅዋትን በመስጠት እና ይህንን በመሳሰሉ መልካም ድርጊቶች ለኃጢአቱ የሚከፈለውን ቅጣት እንዲቀር ወይም የቅጣቱ መጠን እንዲቀንስ ለማድረግ ይቻላል።

ጽሑፍ

በሊቃውንት ዘመንና የዚሁ አሳብ ደጋፊዎች በነበሩት ቶማስ አኩናስ፣ እንዲሁም በክሌርኮው በርናርድ አይዟችሁ ባይነት፣ የሮም ጳጳሳት በዓለም ላይ መንፈሳዊ እና ምድራዊ ልዕልና አለን ይሉ ጀመር። ይህ አመለካከት የመነጨው፣ ክርስቶስ ለጴጥሮስ ሥልጣን ሰጥቶታል፣ በሌሎቹ ሐዋርያት ላይም ሾሞታል ከሚለው አመለካከት ነው። በዚሁ መሠረት ጴጥሮስ የመጀመሪያው የሮም ጳጳስ ሆኗል። ይህም ሥልጣን ከእርሱ በኋላ ለሚነሡት የሮም ጳጳሳት ይተላለፋል አሉ።

ግራቪን [Gratian] የተባለው ጸሐፊ ደግሞ፣ ለሮም ጳጳሳት አለመታዘዝ እግዚአብሔርን እንዳለመታዘዝ ነው ሲል አስተማረ። ቶማስ አኩናስ በበኩሉ፣ የሮሙ ጳጳስ ከሁሉም በላይ የቤተ ክርስቲያን ራስ እንደመሆኑ መጠን፣ ንጹሕ ምግባርና ትምህርት በቤተ ክርስቲያን እንዲሰፍን የማድረግ ከፍተኛ ሥልጣን አለው፤ ሊታመን የሚገባውን ማስተማር ያለበት እርሱ ነው በማለት አስተምሯል። ኢኖሰንት ሦስተኛው (1198-1216 ዓ.ም.) የተባለው የሮም ጳጳስ፣ ጳጳሳት “የክርስቶስ እንደራሴ” ናቸው በማለት ጽኑ ድንጋጌ አወጣ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የሮም ጳጳሳት “ቅዱስ” ወይም “ብፁዕ ወቅዱስ” በመባል ይጠሩ ጀመር። ይኸው ኢኖሰንት ሦስተኛ [Innocent III] የተባለ የሮም ጳጳስ፣ መልክ ጼጼቅ የሮም የጳጳሳት ምሳሌ ነው በማለት አስተምሯል። የሮሙ ጳጳስ የመንግሥት ስማይን ቁልፍ ይዟል፣ የማስርም ሆነ የመፍታት ሥልጣን አለው፣ ተብሎ ስለሚታመን፣ ለእርሱ ሥልጣን የማይገዛ ሁሉ እንደ መናፍቅ ይቆጠራል። በዚህ አመለካከት መሠረት ከሮም ካቶሊካዊት ቤተ ክርስቲያን ውጭ ደኅንነት የለም ማለት ነው።

የሮሙ ጳጳስ ሥልጣን ወደ የመንግሥት ሥልጣን ይገባኛልነት ደረጃ ደረሰ። ከላይ የተጠቀሰው የሮም ጳጳስ በግልጽ እንደተናገረው፣ ጴጥሮስ ምድርን ሁሉ የመግዛትን ሥልጣን ከጌታ ተቀብሏል። ስለዚህ ማንኛውም ምድራዊ ባለሥልጣን ለሮም ጳጳሳት መታዘዝ አለበት። የሮም ጳጳሳት ነገሥታትን ከሥልጣን የማውረድ፣ ግብርን የመቀበል፣ ግዛትን የመስጠት፣ ተቃዋሚዎችን የመቅጣትና የአገሪቱን ሕገ መንግሥት የመሻር ሥልጣን ነበራቸው። ጎርጎርዮስ ሰባተኛ [Gregory VII] (1073-1085 ዓ.ም.) የተባለው የሮም ጳጳስ ዓለምን የመግዛትና የማስተዳደር ኃላፊነት እንደነበረበት ገልጦ፣ ይህን ሳያደርግ ቢቀር እግዚአብሔር እንደሚቀጣው ተናግሯል። በ1302 ዓ.ም. ቦንፌስ ስምንተኛ [Boniface VIII] የተባለው

የሮም ጳጳስ፤ አንድ የሮም ጳጳስ በሁለት ዓለማት ላይ ሥልጣን አለው፤ መንፈሳዊ ሰይፍን፤ እንዲሁም ዓለማዊ ሰይፍን ይቆጣጠራል፤ በማለት ጳጳሳዊ ድንጋጌ አወጣ።

የቤተ ክርስቲያን ሁኔታ

ቤተ ክርስቲያንን ከእግዚአብሔር መንግሥት ጋር የማገናኘቷ አዝማሚያ ያደገው በመካከለኛው ዘመን ነው። አስተሳሰቡ ሊመነጭና ሊያድግ የቻለው፤ ከሁለት የተጭበረበሩ መዛግብት ማለት “የቆስጠንጢኖስ ልገሣ” [Donation of Constantine] (በስምንተኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ ላይ የተጻፈ) እና “የኢዘዶር ድንጋጌዎች” [Decretals of Isidore] (በዘጠነኛው ምዕተ ዓመት አጋማሽ ላይ የተጻፈ) ላይ በመመሥረት ነው። የመጀመሪያው መዝገብ፤ በንጉሥ ቆስጠንጢኖስ ተጽፏል ተብሎ የሚነገር ሲሆን፤ ንጉሡ ቤተ መንግሥቱን፤ ሮምንና ሌሎችን ከተሞች ለጳጳሱና እርሱን ለሚተኩ ሁሉ መስጠቱን ይጠቁማል። ውሉ ሲያድር ማንኛውም እንቅስቃሴ በቤተ ክርስቲያን ዙሪያ ይሸከረከር ጀመር። ከቤተ ክርስቲያን ጋር የማይዛመዱ ነገሮች ሁሉ እንደ ዓለማዊና እንደ ሥጋዊ ተቆጠሩ። ነገር ግን ቤተ ክርስቲያን ራሷ ዓለማዊና ሥጋዊ ሆና ነበር። ምክንያቱም ራሷን እንደ እግዚአብሔር መንግሥት በመቁጠሯ፤ ለሰዎች ደኅንነት ከመጋደል ይልቅ በፖለቲካ ሥራ ተጠመደች።

በመካከለኛው ዘመን፤ ስለ ቤተ ክርስቲያን የነበረው ፅንሰ አሳብ የሚከተሉትን ነገሮች አዳብሯል፡- (1) የሚታየው የቤተ ክርስቲያን ምንነት ጎልቶ ነበር፤ ክርስቶስ በሥጋ ስለተገለጠ፤ ቤተ ክርስቲያንም እንዲሁ ራሷን በግልጽ ታስፋፋለች። ጳጳሳት በዓይን የሚታዩ የጴጥሮስ ምትክ በመሆናቸው፤ ፍጹም ሥልጣን አላቸው፤ (2) በአስተማሪዎች (ካህናትን ሁሉና የእነርሱም ራስ የሆነውን ጳጳሱን ጨምሮ) እንዲሁም በሰሚዎች (ካህናትን የሚያከብሩ ታማኞች) መካከል መሠረታዊ ልዩነት አለ፤ (3) ቤተ ክርስቲያን የአካልና (እውነተኛውን እምነት የሚመሰክሩ) የነፍስ (በመለኮታዊ ስጦታና ጸጋ ከክርስቶስ ጋር አንድ የሆኑ) ስብስብ ናት፤ (4) ቤተ ክርስቲያን በካህናት አማካይነት የክርስቶስን ጸጋዎች ታድላለች፤ (5) ቤተ ክርስቲያን “የደኅንነት ተቋምና የሕይወት መርከብ ናት።” እውነተኛውን እምነት ታስተምራለች፤ በቤተ ክርስቲያን ሥርዓት አማካይነት ቅድስናን ትሰጣለች፤ ምዕመናንንም በምታወጣቸው ሕግጋት አማካይነት ታስተዳድራለች።